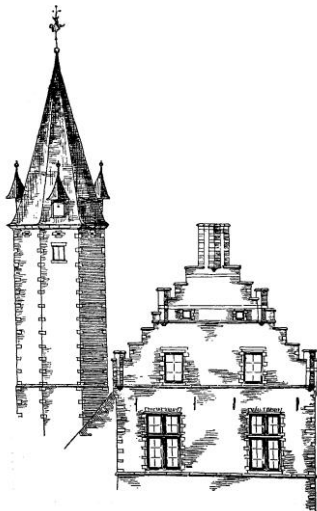

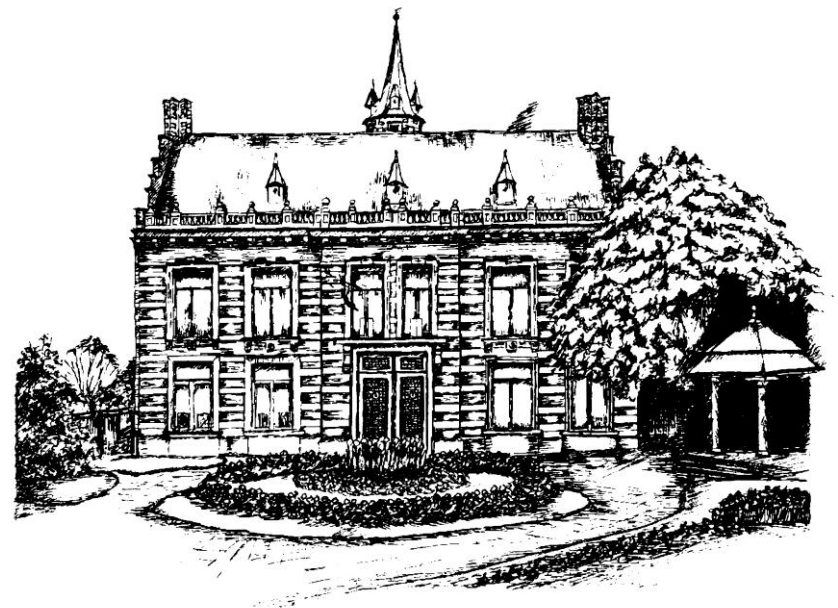
Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXVIII nr 2 – 2010
Afgiftekantoor Turnhout 1
www.taxandriavzw.be

België – Belgique
P.B.
2300 Turnhout 1
8/4722
P708501

Taxandria Nieuws

Met steun van de
Vlaamse overheid

*Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.*

Woord vooraf

Dit voorjaar hebben er zich in het Turnhoutse cultuurhistorische landschap enkele opmerkelijke zaken voorgedaan.

Enkele weken geleden moesten we afscheid nemen van onze erevoorzitter, dhr. Francis De Vel. Zijn sterk bepalende rol voor Taxandria in de jaren 1980 en 90 wordt hierna beschreven.

Op de Grote Markt vinden dit jaar voor het eerste grootschalige archeologische opgravingen plaats. De werken aan de noordkant van de Markt zijn afgerond en hebben toch al enkele interessante zaken opgeleverd. Binnen enkele weken starten de werken aan de kant van het vroegere stadhuis en het oude steen.

De Kring vond het nu al opportuun om archeoloog Stephan Delaruelle uit te nodigen om over de andere opgravingen in de regio Turnhout van de voorbije jaren een status quaestionis te geven. De lezing van woensdag 28 april bevat ongetwijfeld nieuwe inzichten over de ontstaansgeschiedenis van Turnhout.

Voor de aangekondigde excursie naar Alden Biesen en Tongeren op 29 mei zijn zoals steeds de plaatsen beperkt. Wees er dus snel bij als u graag mee wil!

Zoals u zal merken, is deze Nieuwsbrief naast een aankondigingsblad van onze kringactiviteiten ook meer en meer een plaats voor uiteenlopende korte historische sprokkels, kritische noten, weetjes, tips, oproepen, ...

Dank aan al diegenen die een bijdrage doorstuurden. Het komt de kwaliteit ten goede!

B. Hendrickx, namens de redactie

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

In memoriam erevoorzitter Francis De Vel

Op 23 februari 2010 is onze erevoorzitter Francis De Vel, in de leeftijd van 85 jaar, vredig ontslapen te Oud-Turnhout.

Deze rasechte Kempenaar is geboren te Turnhout op 24 december 1924, als de jongste van acht kinderen.

Hij studeerde rechten te Namen en aan de KU Leuven waar hij op 6 juli 1948 promoveerde tot doctor in de rechten.

Zijn juridische loopbaan

Na zijn stage aan de balie te Turnhout met als patroon Mr. Marcel Van Damme, werd hij op 14 oktober 1951 ingeschreven op het tableau van de advocaten.

Als jonge advocaat stond hij spoedig bekend voor zijn uitstekende dossierkennis. Bij het beredderen van zijn kabinet was de bekwame bijstand van Christiane, zijn lieve echtgenote, onontbeerlijk.

Op 13 juni 1968 werd hij als stafhouder van de balie verkozen. Hij was toen 43 jaar oud en dan ook de jongste stafhouder van het land.

Francis De Vel werd medewerker van stafhouder Van Damme. Deze was een boegbeeld van de Turnhoutse Balie, hij gold als "de topspecialist" in burgerlijk recht. Zoals deze beschouwde Francis zijn advocaatschap als een ware roeping en had hij een hoog idee van de taak van advocaat. Te allen tijde streefde hij rechtvaardigheid en eerlijkheid na. Hij nam de verdediging van een cliënt pas aan, wanneer hij overtuigd was van de rechtmatigheid van diens belangen. Zijn rechtskennis lag op een hoog niveau. Hij was bijzonder nauwgezet en punctueel. Hij kende grondig de beroepsregelen en leefde die getrouwelijk na. Zijn relaties met de andere advocaten waren confraterneel.

Hij behandelde zijn stagiairs als een echte “juridische vader, professioneel, vriendschappelijk en familiair” (aldus een van zijn oud-stagiairs).

Op 26 november 1976 werd hij benoemd tot rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Turnhout en op dezelfde datum werd hij van het tableau van de advocaten weggelaten, waarbij hem werd toegestaan de titel van ere-advocaat te voeren. Het ambt van rechter vervulde hij eveneens met grote bekwaamheid, menselijkheid en stiptheid. Met name fungeerde hij als beslagrechter.

In 1989 werd hij in ruste gesteld.

De rol van Francis De Vel voor “Taxandria” was doorslaggevend.

De belangstelling van Francis voor onze kring begon al tijdens de oorlogsjaren. Zijn naam komt het eerst voor in het verslag van de algemene bestuursvergadering van 4 oktober 1945. Hij maakte toen deel uit van “*de eerste kern jongeren wie het niet aan talent en werklust ontbreekt.*”, aldus Kanunnik Jansen. In de ledenlijst verschenen in Taxandria XIV. I. 1948, p 57, is hij als lid vermeld. en bij de algemene vergadering van 30 augustus 1949 werd hij benoemd tot bestuurslid. Op 18 juni 1960 werd hij penningmeester wat hij bleef tot in 1969.

Sedert het ontslag van A. van den Hove d’Ertsenryck in 1979 was Taxandria zonder voorzitter gevallen. Na enige bedenktijd aanvaardde Francis het voorzitterschap, wat bij de algemene vergadering van 3 maart 1981 werd bekrachtigd.

De benoeming van deze toegewijde, intelligente en cultureel belevende man, die zich voor de kring volledig inzette en gezagvol doch met fluwelen handschoenen kon organiseren, bracht Taxandria in beweging¹.

Een groot aantal verwezenlijkingen kunnen aan zijn impuls worden toegeschreven. Wij vermelden er hier enkele van.

Er werden opnieuw ettelijke excursies en reizen ingericht, waaraan hij vaak deelnam en die hij met zijn luimige toespraken opvrolijkte. Diverse interessante tentoonstellingen werden georganiseerd.

¹ E. van Autenboer, 100 jaar Taxandria 1903-2003, Taxandria Jubileumboek 2003-LXXV-Deel 1, speciaal pp.41-42, Catalogus, pp. 125-208; H. de Kok, Bij het ontslag van Francis De Vel als voorzitter van de Oudheidkundige Kring Taxandria, Taxandria 1996, Nieuwe reeks LXVIII, pp. 5-8. Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

In 1983 begon de verschijning van het informatiebulletin “Taxandria Nieuws”.

Francis werd voorzitter van de raad van bestuur van het Taxandria Museum. Samen met andere bestuursleden realiseerde hij de verhuizing van het Mermansstraat museum naar het “Huis metten Thoren” in de Begijnenstraat. Hij lag aan de basis van de stichting van de “Vrienden van het Museum” met als voorzitter dr. Paul Jansen, die fondsen verzamelde voor de restauratie en inrichting van het nieuwe museum. Samen met conservator Harry de Kok realiseerde Francis dit omvangrijke, erg goed geslaagde project. Onder zijn voorzitterschap werd tevens de 17^e-eeuwse maquette van de stad Turnhout gerealiseerd.

F. De Vel, H. de Kok en E. Wauters bij de maquette in wording (1990-1991?)
stadsarchief Turnhout-TRAM 41, fotocollectie, nr. 6223.08

Herhaaldelijk ging hij o.m. met conservator de Kok op pad om voor het museum belangrijke aanwinsten te verwerven. Hierbij gaf hij blijk van zijn gedegen, diepgaande kennis van antiques en

schilderijen. Deze grondige onderlegdheid, tevens op het gebied van de geschiedenis, blijkt ook uit de door hem geschreven uitgebreide catalogus van het museum, verschenen in het Honderdjarig Jubileumboek van Taxandria, en uit de kortere "Gids van het Taxandriamuseum" en "Guide du Musée Taxandria", beide van zijn hand. Dezelfde kennis vindt men terug in zijn artikelen in Taxandria, bijzonder die over merkwaardige meubels en schilderijen van onze verzameling. In 1990 werd de prestigieuze geschiedenisprijs van het Gemeentekrediet aan Taxandria toegekend.

In 1995 diende Francis De Vel om gezondheidsredenen zijn ontslag in. Wegens zijn uitzonderlijke verdiensten en bijzonder stuwende inzet werd hem door de kring het erevoorzitterschap verleend. Hij bleef zich verder bekommeren om het museum en schreef nog bijdragen voor het jaarboek.

Degenen die hem bezochten werden altijd met grote hartelijkheid onthaald.

Taxandria betreurt het heengaan van een goede, hoogstaand man, die spilfiguur was in de geschiedenis van de kring.

Wij zullen erevoorzitter Francis De Vel niet vergeten.

Jacques Boone

De *in memoriam* van Louis Goris verschijnt in volgende nieuwsbrief.

Lezing door dhr. Stephan Delaruelle: Uit Turnhoutse bodem. Recent archeologisch onderzoek in de regio Turnhout

Op **woensdag 28 april** om 20.00 uur zal Stephan Delaruelle een lezing houden in de Trouwzaal van het Stadhuis/Erfgoedhuis, Grote Markt in Turnhout.

Stephan Delaruelle studeerde in 2000 af aan de Universiteit Gent als licentiaat in de archeologie. Na de prestigieuze berging van de Doelse Kogge met de Archeologische Dienst Waasland eind 2000, werkte hij tussen 2001 en 2004 mee aan de opgravingen op de Hogesnelheidslijn tussen Antwerpen en de Nederlandse grens voor de provincie Antwerpen. De volgende twee jaar voerde hij in dienst van een commercieel archeologisch bureau uit Nijmegen (NL), talrijke projecten uit, waaronder een groot-schalige opgraving van een Romeinse nederzetting in Cuijk (N-Br, NL). Sinds juni 2006 is hij intergemeentelijk archeoloog bij de Archeologische dienst Antwerpse Kempen.

De toename van het archeologisch onderzoek in en om Turnhout op aansturen van de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (ADAK) heeft opzienbarende resultaten opgeleverd. Hierdoor kan de voorgeschiedenis van de regio langzamerhand in kaart worden gebracht. In tegenstelling tot wat voor kort werd aangenomen, blijkt Turnhout en omgeving intensief te zijn bewoond in nagenoeg alle perioden. Bovendien vinden we onder de huidige stad reeds bewoningssporen terug die een veel oudere oorsprong doen vermoeden dan wat tot nog toe werd aangenomen aan de hand van de historische bronnen. Tijdens de lezing zullen enkele duizenden jaren verborgen geschiedenis worden gepresenteerd aan de hand van de recente opgravingen.

Opgravingen aan het Zegeplein (foto Adak)

Opgravingen aan de Warandeparking

Opgravingen aan de Jacobsmarkt (Warandestraat)(onder)

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

Opgravingen aan de Tijn- en Nelestraat

Opgravingen op de Brepolssite / Turnova (foto Adak)

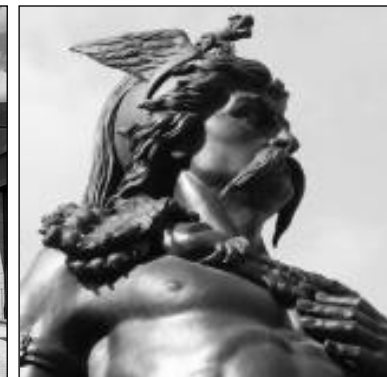
Opgravingen aan de Grote Markt (Noordkant)

Voorjaarsexcursie op zaterdag 29 mei
Bezoek Alden Biesen en
tentoonstelling Ambiorix in Tongeren

Op zaterdag 29 mei organiseren we met onze kring een excursie naar de Limburgse fruitstreek. Voor de mooie bloesems zal het wellicht te laat zijn, maar wij zullen zeker niet op onze honger naar boeiende historie blijven zitten.

Alden Biesen is een prachtig kasteelcomplex, gelegen in Rijnhoven bij Bilen. Het was eertijds een landcommanderij van de Duitse Orde. Deze ridderorde werd in de 12de eeuw opgericht door monniken die de verzorging en verpleging van gewonde Duitse kruisvaarders op zich namen. We kunnen hen plaatsen in hetzelfde kader als de Orde van de Tempeliers en de Johanniters of Hospitaalridders. Het voormalige riddersverblijf in Alden Biesen is de laatste decennia schitterend gerenoveerd. De waterburcht is het centrum van de site. We kunnen er de vertreken van de landcommandeur bezoeken. Een tiendenschuur boordt samen met oude stallen, waarin nu het bezoekersonthaal is gevestigd, de binnenkoer af. De Engelse tuin is zeker een kleine wandeling waard.

Ambiorix, koning der Eburonen. Zijn beeld wordt ons enkel geschetst door zijn tegenstander Julius Caesar, die hem omschreef als een groot, krachtig, moedig en onvervaard leider. “*Horum omnium fortissimi sunt Belgae*”. Maar waren Ambiorix en zijn Eburonen inderdaad zo moedig? Heeft Caesar hen niet sterker uitgebeeld om zo zijn eigen overwinningen nog meer in de verf te zetten?

Het volledig gerenoveerde Gallo-Romeinse museum presenteert een unieke tentoonstelling over de mysterieuze figuur van Ambiorix en zijn volk. Wie waren zij? Hoe leefden die mensen? Wat hebben ze achtergelaten?

Nu in Turnhout en omgeving belangrijke archeologische onderzoeken worden gedaan, kan een bezoek aan deze tentoonstelling zeker fascinerend en verhelderend zijn.

PROGRAMMA:

- 08:30 Vertrek aan het BOOMGAARDPLEIN te Turnhout
- 10:00 Alden Biesen: Koffie en gebak
- 10:30 Alden Biesen: Rondleiding met gids door gebouwen, site én de Engelse tuin
- 12:30 Alden Biesen : Lunch (dagsoep, varkensgebraad met Haspengouwse vruchten en kroketjes, een dame blanche; drank tijdens de maaltijd)
- 15:00 Tongeren: geleid bezoek aan de tentoonstelling “Ambiorix Koning van de Eburonen”
- 16:45 Tongeren: tijd voor een drankje in brasserie Bazilik
- 17:30 Vertrek naar Turnhout
- 19:00 Aankomst in Turnhout

Deze uitstap kunnen we organiseren voor de prijs van 55, 00 euro per persoon.

Het aantal deelnemers is beperkt tot 50! De volgorde van inschrijving is limiterend.

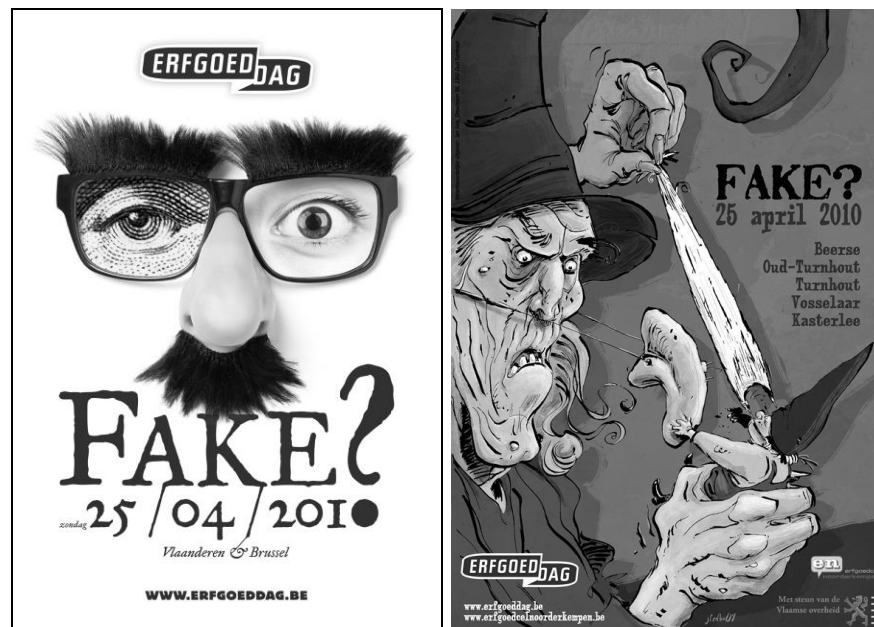
U kan enkel telefonisch inschrijven bij de voorzitter dhr. Jef Roymans: **0473 746198**

Let wel: niets inspreken op voice-mail, wel persoonlijk contact!

Het overeenkomstig bedrag stort u dan onmiddellijk op rekening **230 – 0197250 – 69** van Taxandria vzw. met vermelding “uitstap Alden Biezen”

Erfgoeddag zondag 25 april

Sagen, legenden en verhalen zijn niet uit de lucht gegrepen. Ze hebben meestal een grond van waarheid. De verhalen vertellen bovendien ook heel wat over het alledaagse leven van onze Kempense voorouders. Het doorvertellen van deze verhalen gebeurt niet meer vaak. Ze dreigen dan ook verloren te gaan. Het is precies daarom zo belangrijk om ze nog eens in de verf te zetten op 25 april. Dan is Erfgoeddag aan haar tiende editie toe.

Met de activiteiten ‘Sprookje in beeld’ en ‘Kom op verhaal’ word je meegenomen op een tot de verbeelding sprekende tocht door stad en gemeente: toneelvoorstellingen, gegidste wandelingen, tentoonstellingen, rondleidingen helpen je op weg.

van 10.00 tot 18.00 uur

<http://www.erfgoedcelnoorderkempen.be> met programmabrochure!
<http://www.erfgoeddag.be>

Toespraak opening tentoonstelling De primussen van Turnhout en de Latijnse scholen in de Kempen, 19 maart 2010

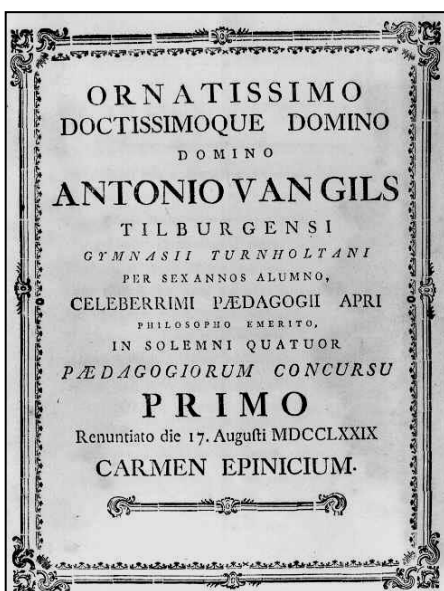
Deze tentoonstelling is ontstaan in 2008. Tilburg vierde toen Antonius Van Gils, 'n *Tilburger tussen Revolutie en Restauratie*. Van Gils was één van de grondleggers van het grootseminarie van het bisdom 's-Hertogenbosch in het begin van de 19de eeuw.

Wat had deze Hollander (eigenlijk een Noord-Brabander) met Turnhout te maken?

Antonius Van Gils leerde Latijn in de Latijnse school van Turnhout.

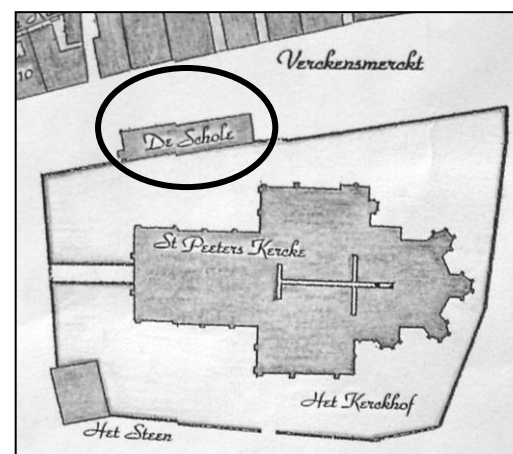
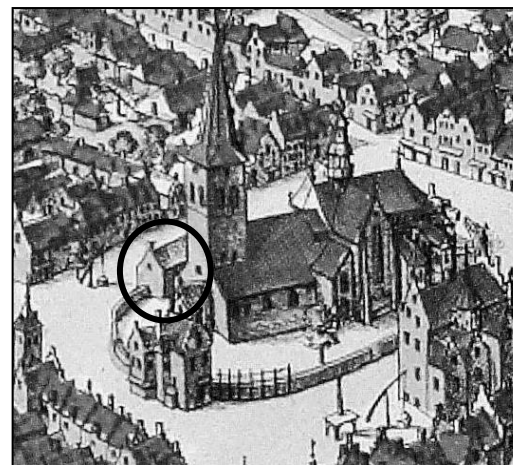
Ook nu zijn er de verhalen van de talloze Nederlandse leerlingen in de middelbare scholen in België. Ik herinner me de gesprekken wanneer men mij kwam halen als er weer een Hollander solliciteerde naar een plaats in het Klein Seminarie van Hoogstraten. "Het is voor de discipline, mijnheer, hier is nog discipline in de scholen". Ik trachtte dan mijn wenkbrauwen niet te fronsen en dacht in het typische cynische onderwijzersjargon: "hier is nog splijt- en kapwerk aan".

Van Gils echter kwam niet voor de discipline maar voor de kwaliteit van het Turnhoutse onderwijs. Wie de weinige, beschikbare leerlingengegevens bekijkt die beschikbaar zijn voor de Latijnse scholen, staat verwonderd over het aantal vreemde leerlingen dat naar de Kempen afzakte om daar Latijn te leren.

Omdat de tentoonstelling in Tilburg primus Van Gils centraal stelde, was het noodzakelijk de tentoonstelling om te turnen naar een Turnhoutse context. De klemtoon komt daarbij te liggen op de Turnhoutse Latijnse school en bij uitbreiding de belangrijke scholen in de Kempen met hun primussen.

Bij het samenstellen van de tentoonstelling werden wij herhaalde-

lijk geconfronteerd met vragen als "Wat is nu een Latijnse school en wat is een primus?"

In een Latijnse school leerde men Latijn spreken. Latijn spreken was belangrijk voor de Kerk. Het was er de universele taal om te communiceren van Rome tot in de verste hoeken van de wereld; het was de taal waarin het kerkelijk recht werd gesproken, de mis gevierd enz. Ook voor wie een burgerlijke carrière wou uitbouwen was Latijn noodzakelijk. Aan de universiteiten werd in het Latijn gedoceerd - in Nederland zelfs tot diep in de 19de eeuw -.

Detail van plan Marc Berrens

In die eeuw werd het Latijn verdrongen door het Frans (nu Engels). Het

Latijn in die tijd zou men kunnen vergelijken met het verkavelingsengels dat nu opgang maakt. Het Latijn dat aangeleerd werd, was het Latijn zoals de humanisten in de renaissance het hadden samengesteld en werd allicht in de oudheid nooit op die manier gesproken. Dat Latijn beïnvloedde ook het Kerklatin.

Wat is een primus? Als studenten aan de universiteit aankwamen, volgden zij eerst de cursussen aan de artes-faculteit waar zij zich bekwaamden in de artes liberales (de zeven vrije *consten*). De cursussen werden gegeven in vier pedagogieën. Aan het einde van de leertijd werden de leerlingen in elke pedagogie geëxamineerd. De

drie eerste leerlingen van elk college (dus in totaal twaalf studenten) kwamen dan in een volgende proef tegen elkaar uit. Wie hier eerste werd, was de primus. Primus worden was meestal een garantie voor een carrière in de kerk of in de magistratuur. Primussen werden dan ook uitvoerig gevierd aan de universiteit, hun geboorteplaats en de school waar zij studeerden.

We hebben getracht de tentoonstelling te integreren in het Taxandria-museum.

Wat een Latijnse school is, wordt voorgesteld in de Xaverykamer, omdat de Latijnse school gehouden door Pieter De Nef in het hotel Terbruggen hier verder in de Begijnenstraat er ongeveer gelijkaardig moet uitgezien hebben.

De Latijnse school van Turnhout wordt voorgesteld in de schepenzaal omdat het bestuur van de stad en vrijheid van Turnhout de kosten van de school op zich nam.

De periode die handelt over de moeilijke situatie tijdens het Frans en Nederlands bewind komt in de kamer met de

voorwerpen over de Boerenkrijg. De halve zaal daar houdt verband met de inhoud van dat item in de tentoonstelling.

Tenslotte brengen we op de zolder de primussen. We beginnen aan de zijde waar de school staat met de letterkast van Prinsen. Maar binnen de heemkundecollectie vinden we talrijke voorwerpen die de leerlingen in hun handboek tekenden zoals pijpen en hoeden.

We hebben een item overgeslagen. We konden niet altijd aansluiten bij het thema van de zaal. zo hebben we het belang van Latijnse scholen van de Kempen opgesteld in de gildenkamer.

Guido Landuyt

Verslag lezing door prof. dr. Alex Vanneste: De elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens tijdens de Eerste Wereldoorlog

presentatie.

Op dinsdag 16 maart sprak prof. Vanneste voor een goedgevulde Raadzaal in het Erfgoedhuis over een voor velen nog onbekend onderwerp: de elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens tijdens de Eerste Wereldoorlog. Zijn boeiend en uitvoerig exposé werd ondersteund door vele unieke foto's en films, voorgesteld in een

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was België quasi volledig bezet. Nederland ontsnapte aan de oorlog ten gevolge van het tactisch oorlogsplan van Von Moltke, een licht gewijzigde versie van het Von Schlieffenplan.

Door deze verschillende politiekterritoriale situatie ontstonden aan de Belgisch-Nederlandse grens een aantal bijzondere activiteiten. Zo werden vele, vooral jonge oorlogsvrijwilligers naar het neutrale Nederland gebracht om zich via Vlissingen, Folkstone (GB) en Dieppe bij het leger achter de IJzer te voegen. Nederland was ook de ideale uitvalsbasis voor spionageactiviteiten van de Britse en geallieerde inlichtingendiensten in het bezette gebied. Circa 7000 waarnemers (de zgn. loerders die vooral trainen moesten observeren), koeriers en agenten werden aanvankelijk aan de grens met Turnhout en later boven Mol gerekruteerd en opgeleid. Poststukken

van frontsoldaten naar hun families en vice versa werden via dezelfde weg als de oorlogsvrijwilligers gesmokkeld. Op drie weken tijd konden zo maar liefst 150.000 brieven besteld worden! Door de gevaarlijke en onzekere oorlogssituatie in België kozen vele gezinnen voor een iets stabielere toekomst in Nederland en vluchten samen met één miljoen andere Belgen. Daar kwamen ze meestal bij particulieren of vluchtelingenkampen terecht. Door een chronisch tekort aan voedingswaren en andere gebruiksgoederen in het bezette België, werd een goeddraaiende grenssmokkel opgezet. Niet enkel op winst beluste Nederlanders en hongerige Belgen smokkelden, ook ingekwartierde Duitsers en Nederlandse douaniers deden hun deel. Tenslotte waren er vele plaatselijke weerstandsdaden tegen de strenge bezetter. Het smokkelen van Nederlandse en dus ongecensureerde kranten, inkwartiering van burgers en militairen en andere acties tegen de Duitsers behoorden tot hun activiteiten.

Enkele Turnhoutse agenten met hun specifieke taken (onvolledige lijst):

- *Jeroom Wanty: recruteur en treinobservator (in 1916 aangehouden, +1917)*
- *Jos Courtens, Joseph Leemans (koerier) en Jan Wilryckx (recruteur, naar Nederland gevlucht)*
- *Jan Bax (treinbestuurder, smokkelde berichten over grens)*
- *Dokter Somers (gaf onderdak aan vluchtelingen)*
- *Leopold Gesp, Frans Huysmans, Jan Stakenborghs, Louise Aalbrechts, Aloïs Swannet (allen gearresteerd en opgesloten)*
- *Pater Jules Vermeiren s.J. (clandestiene post, inlichtingsdienst)*
- *Fanny Diercxsens-Aubergé (oversmokkelen van berichten, aanhouding 8.5.1916; gevangenis tot 21.10.1918)*
- *Jan Peeters of De Zes (smokkelaar, passeur met 6 vingers of polydactylie)*
- *Jan Vleugels (De Vlaming), Jos Haest (Cartouche) en August Verstappen (De Kromme), de Plek*

Door het aanhoudende drukke grensverkeer en het beperkt aantal Duitse soldaten aan de grens werd al vlug beslist om een draadversperring te bouwen. De idee was afkomstig van de Duitse officier D. Schütte.

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

*Passeur Jan Bax die in 1917 overleden is.
Stadsarchief Turnhout-TRAM 41, fotocollectie, nr. 7363.*

*Pater Jules Vermeiren s.J.
Stadsarchief Turnhout-TRAM 41, fotocollectie*

In het voorjaar van 1915 startte men met het plaatsen van de draadversperring op Belgische bodem. Na een eerste verkennende inspectieronde van de grenszone, werd een strook voorbereid en waar nodig ontbost. Palen werden geplant, isolatoren werden bevestigd en draden werden gespannen. Een ploeg van Duitse genietroepen (60 à 70 man) kon op één dag ca 1 km versperring plaatsen.

De palen waren ca 2 meter hoog met vijf tot soms wel tien stroomdraden en evenveel porseleinen isolatoren (potjes). De spanning van 2000 tot 6000 volt werd afwisselend op sommige draden gezet en was voor onze streek afkomstig van de generatoren in de buskruitfabriek van Kaulille, van de zinkfabriek van Stevensvennen of van de centrale van Merksem. In de verboden grenszone die tientallen meter breed was, liepen langs beide zijden van de centrale versperring nog twee, iets lagere, niet geëlektrificeerde versperringen. Om de 500 tot 2000 meter bevond zich een Schaltheus of schakelhuisje om de draad van elektriciteit te voorzien. Die wachtposten langs de grens werden bevolkt door 10 tot 40 soldaten van

meestal middelbare leeftijd. Hier bevonden zich generatoren, transformatoren, alarm, schakelaars, controlepanelen, één fiets voor controle...

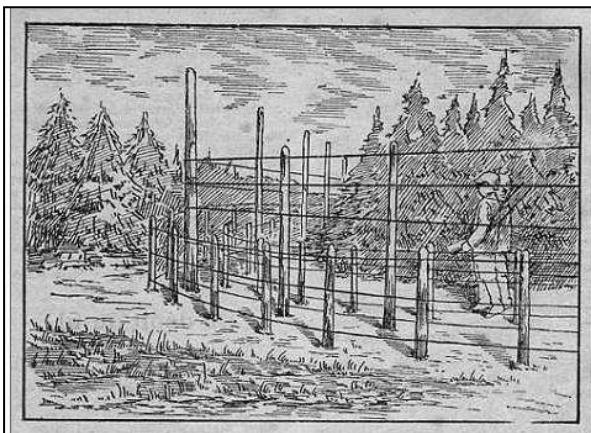

Foto archief Mercelis, Hoogstraten

De bewaking aan de versperring gebeurde aanvankelijk door geniesoldaten. Vanaf het einde van 1916 namen oudere, volgens de Duitse overheid tel lakse, soldaten. Zij droegen een toepasselijke armband met een rode bliksem of pijl. Om spionnen,

smokkelaars of te welwillende Duitse grenswachters te snel af te zijn, werden de wachtbeurten streng geheim gehouden en in laatste instantie beslist wie wanneer patrouilleert. De soldaten liepen steeds hun wacht met geladen geweren en kregen het bevel om, meestal zonder verwittiging, te schieten op al wat in de buurt van de versperring bewoog. Bij panne, sabotage of (dodelijke) ongevallen werd onmiddellijk de *Streckenmeister* of wachtmeester verwittigd.

Borden met de opschriften *Hoogspanning Doodsgevaar* *Hochspannung Lebensgefahr* hadden de bedoeling mensen te

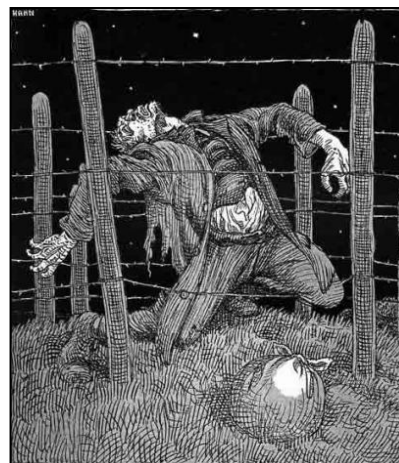
waarschuwen.

Dit bord bevindt zich nu in het Taxandriamuseum. Foto Stadsarchief Turnhout-TRAM41
Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

Niettemin was het mogelijk om op legale wijze de draadversperring over te steken. De *Militärdurchlässe* was enkel bestemd voor Duitse soldaten. De *Zivildurchlässe* werden door burgers gebruikt om bijvoorbeeld naar hun landbouwgrond in het niemandsland te gaan, brood in Nederland aan te kopen, Nederlandse familie bezoeken , ...

Het tracé van de *dodendraad* is nauwkeurig getekend op een landkaart van na 1916. De versperring volgde allesbehalve de Belgisch-Nederlandse grens, maar sneed bijvoorbeeld de drie bulten in de grens af. Zo ontstond er heel wat niemandsland wat wel deel uitmaakte van België, maar boven de versperring lag.

Dat deze situatie hinderlijk was, verdient geen betoog. Gestremd verkeer, kilometerslange ritten via een doorgang in de versperring om velden of akkers te bereiken, scholen aan de andere kant van de draad, arbeiders die in Nederland werken, ... (zie onderstaande kaart)

Illegale oversteken met dodelijke afloop waren voornamelijk te wijten aan enerzijds het feit dat de meesten in die tijd geen idee hadden van het gevaar van elektrische schokken. Anderzijds kon een confrontatie met opmerkelijke Duitse patrouilles nefast zijn.

Een overzicht van enkele slachtoffers bij Turnhout (de lijst is niet volledig)

- November 1916 - 2 smokkelaars uit Loenhout en Turnhout
- 29.11.1916 - 2 Belgen doodgeschoten aan de versperring en 1 blijven hangen aan de draad; 19 anderen vluchten
- Einde 1916 - 16e vrouwelijk slachtoffer!
- December 1916 - 20 slachtoffers bij Turnhout, Merksplas
- 27.12.1916 – Henricus Lenders (Turnhout) en Constant Gers (Beerse) neergeschoten aan de draad

- 9.7.1917 – *lijk van grensgids Jozef Backx gevonden bij de draad, Ravels*
- 7.1.1917 – *2 Russen omgekomen*
- *week voor 15.11.1916 – 8 doden Arendonk*
- 5.9.1916 – *lijk van Louis Snyders (Beerse) gevonden*
- 20.11.1916 - *Maria Ruts komt om aan de draad*
- November 1916 - *2 smokkelaars van brieven doodgeschoten*
- 16.1.1917 - *Duitse deserteur en Belgische smokkelaarster komen om*
- 25.5.1917 - *21-jarige uit Hechtel*
- 1917 - *verschillende drenkelingen in kanaal*
- 1.10.1917 - *Mechelse student Van der Goten (15 jaar) sterft aan draad*
- September 1917 - *Duitse deserteur en Franse vluchteling geëlectrocuteerd Hoogstraten*
- 7 mei 1917 - *Duitser Dehmel (deserteur) komt om aan draad*
- 7.6.1917: *smokkelaar Frans Loosveldt aan draad doodgeschoten*
- 13.6.1917 – *jonge Duitser Franz Brandt geëlectrocuteerd*
- 25.8.1917 – *2 vluchtelingen en een Duitsers komen om bij vuurgevecht aan de draad*
- 23 augustus 1917 – *drie jonge slachtoffers*

Evenwel slaagden opvallend veel passeurs, agenten van spionagenetwerken, oorlogsvrijwilligers, (brieven)smokkelaars, deserteurs en vluchtelingen erin een vlucht te wagen. Omkoperij met sigaretten of boter, een tafel op porseleinen pootjes, plooi-kaders of de zgn. passeursramen, droge wollen dekens, gegraven sleuven onder de draad, zelfs polsstokspringen konden leiden tot een geslaagde uitbraak.

Op het einde van de Eerste Wereldoorlog werd in de meeste gevallen de versperring onmiddellijk vernietigd.

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

De plaatselijke overheid gaf hiertoe vaak de opdracht. Boeren waren er dan als de kippen bij om palen en draad te recupereren voor hun eigen weilanden.

Professor Vanneste eindigde zijn boeiend verhaal met een aangrijpende filmmontage van de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek, ondersteund door muziek van Willem Vermandere. Dit slot was een goede voorbereiding op onze tweedaagse excursie in het najaar naar de Westhoek.

Bert Hendrickx

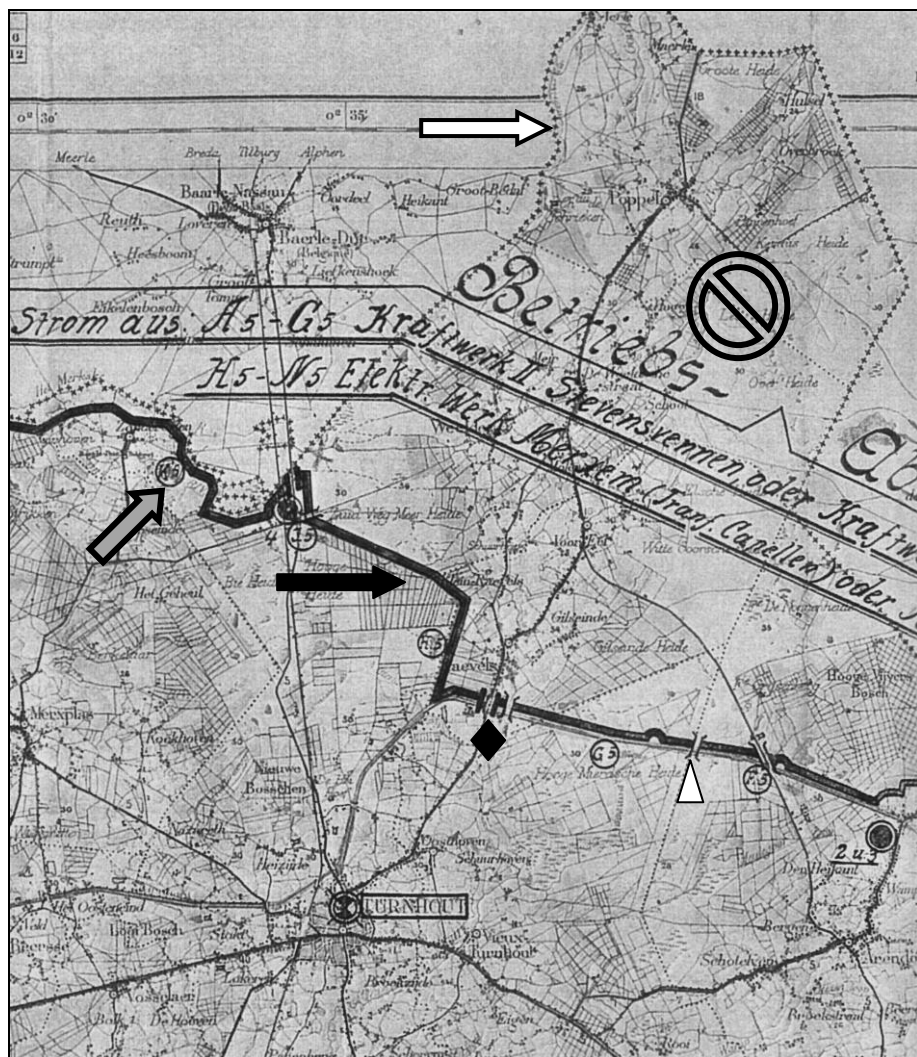
Voor een uitgebreide, meer genuanceerde bespreking van dit onderwerp verwijzen we naar:

Vanneste, Alex, 'Het eerste 'IJzeren gordijn'? De elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: Het tijdschrift van Dexia Bank, Brussel, 54:4(2000), p. 39-82.

Extra bronnen:

http://www.amaliavansolms.org/joomla/index.php?option=com_content&task=view&id=751&Itemid=47

Sam Van Clemen, Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog, Turnhout, 2004.

- ⇒ Belgisch-Nederlandse grens ➡ elektrische draadversperring
- ◆ Doorgang voor burgers △ Doorgang voor militairen ➡ schakelhuisjes
- ⊗ "Niemand'sland" (Belgisch gebied boven de draadversperring)

Bron: Vanneste, A., *Het eerste ijzeren gordijn?*, p. 14-15.

Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- In een privilege van 1310 is er een vermelding van een *via lapidea* nabij de St.-Theobalduskapel. Vanaf het begin van de 15de eeuw is er sprake van de *Potterstraat* naar de steen- en pottenbakkers die er woonden. Na de vestiging van de minderbroeders in 1656 krijgt de *Paterstraat* zijn huidige benaming.

- Van Gorkom meldt: anno 1385 worden door Maria (van Brabant) aan de Gilden hunne kaarten (reglement) gegeven. De Handboog-Gilde geeft permissie om staende Pryzen op te hangen.

- In 1410 wordt het consistorie van den hoorn opgericht om de jacht te beschermen. Deze rechtbank voorgezeten door de woudmeester, tegelijk water- en pluimgraaf, vonniste niet alleen over jachtdelicten voor het land van Turnhout, maar ook voor diep in Brabant.

- Op 23 juni 1510 wordt Joannes Driedo benoemd tot kanunnik.

- Op 14 april 1785 bezoekt graaf de ferraris Turnhout naar aanleiding van het opmaken van zijn militaire kaart.

- Goswinus Anna Maria Felix de Fierlant, geboren in Turnhout in 1735, was advocaat bij de Raad van Brabant en later secretaris van de Geheime Raad. Zie artikel van F. Stevens, *Taxandria* Jaarboek LXXI, 1999, p. 7-21.

- Jan Guillaume Dierckx, kleinzoon Brepols, huwt in 1860 met J. F. Dessauer van Aschaffenburg.

- In 1884-1885 wordt het klooster in de Beekstraat gebouwd in opdracht van Hortense en Julie Boone. Tot 1896 deed het gebouw dienst als kosteloze bewaarschool van de zusters Maricolen; daarna als betalende school van de dienstmaagden der HH. Harten van Jezus en Maria. Sedert 1982 is het een kleuter-afdeling van het Sint-Jozefcollege.

- In 1885, 125 jaar geleden werd de kapel van het Heilig Aanschijn op het Begijnhof gebouwd. Octavia Van Genechten, toenmalige meesters gaf de opdracht aan architect P.J. Taeymans. Met het Heilig Aanschijn wordt het Doek van Veronica bedoeld, voorgesteld in een bas-reliëf in de gevel.

- 6 juli 1885: overlijden van zr Maria Coleta (Adriana Loos), Claris.

- 31 mei 1910: stichting van een officiële arbeidersbeurs

- 17 juni 1910: grote werkstaking onder de papierarbeiders tot 5 januari 1911. Als herdenking werd een strip getekend door Serge Baeken. (zie o.a. <http://robertbaekenschrijver.blogspot.com>)

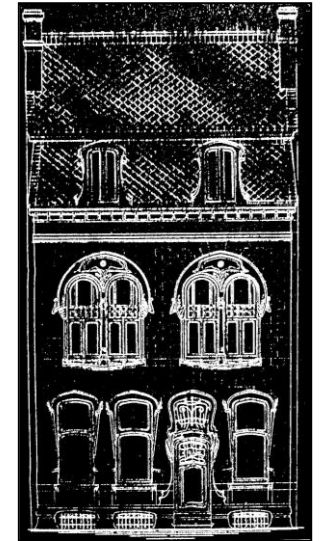
- Emiel Fleerackers werd geboren te

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

Turnhout op 17 april 1877.

Na de klassieke humaniora trad hij in 1899 te Aarlen binnen in de "Societeit van Jezus" (Jezuïetenorde). In 1904 werd hij surveillant en leraar Nederlands in het college te Aalst. Tijdens die periode schreef en publiceerde hij al verzen. Van 1908 tot 1910 was hij klastitularis in het college te Turnhout. In **1910** verscheen als feuilleton in het weekblad "De Kempenaar" de eerste versie van "Reineke Vos in de Kempen".

- 1910: Bouw van een herenhuis met art-nouveaugevel in de Herentalsstraat nr. 12 naar ontwerp van architect J. Verschoren. Foto: SAT Bouw, 1910 doss. 19.

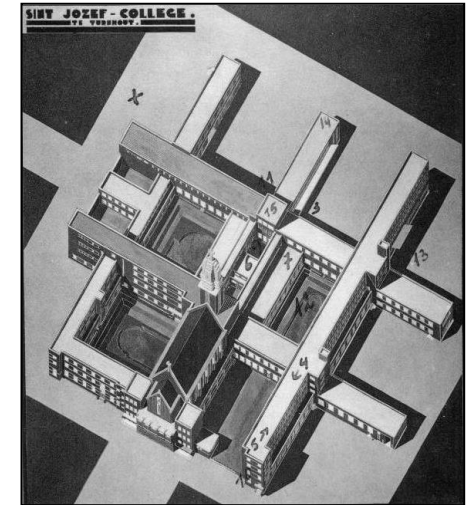

- Op vrijdag 29 juli 1910 werd aan de Klinkstraat in een nieuw gebouw de modelkantschool geopend. De school werd toegewijd aan het H. Hart en was een initiatief van pastoor-deken Victor Adams en de vakvereniging der kantwerksters. De inwijding door kardinaal Mercier had plaats op 7 november 1910. Zes (van de zeven) bestaande privé-kantschooltjes van de stad sloegen de handen in elkaar. Daardoor telde de school bij aanvang al meer dan 300 leerlingen en 15 meesteressen.
(Dank aan Jos Geenen voor deze info.)
- 80 jaar geleden, op 14 juli 1930 werd het Renier Sniedersmonument op het Patersplein ingehuldigd. De Mol was de architect en Alfons J. Strymans was de beeldhouwer van het monument.

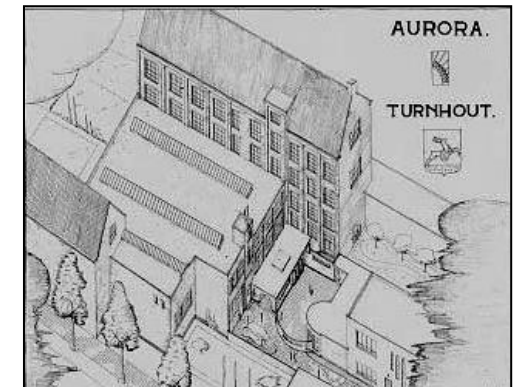

- 11 april 1935 werd het broederschap H. Joannes Apostel in de H. Hartparochie opgericht.
- Diezelfde dag werd tevens het Verbond voor Culturele Actie gesticht.

- 12 mei 1935: eerstesteenlegging van het sint-Jozefcollege op het Stokt (Koningin Astridlaan)
(foto: niet uitgevoerde ontwerp)
- 7 juli 1935: de processie Kruisoffer-misoffer gaat voor het eerst uit in de parochie van OLV Middelaes.
- 14 juli 1935: overlijden Jan Dierckx, ererechter van de Rechtbank van Eerste Aanleg

- 1935: Stichting van het papierverwerkingsbedrijf Aurora in het centrum van Turnhout. Toen gebeurde de aanmaak van schoolschriften en carnets nog op ambachtelijke wijze (op vellenliniëermachine met handinleg).
<http://www.aurora-productions.be>

- 1 mei 1935: plaatsing van een beeld van O.L. Vrouw van het H. Hart in het (voormalig) klooster(tje) van het H. Graf in de Tramstraat. De wijding gebeurde door pastoor Misonne.

- 20 mei 1960: de Mei wordt gestoken op het “nieuw” stadhuis.
- 1960: start van de studentenkring “Torenhout”. Hun studentenbals werden in de feestzaal van de Amicitia (nu Theater 1900) aan de Grote Markt gehouden.
- 1960, 25 april: overlijden zr Maria-Theresia (Nina Van Broeckhoven), kanunnikes van het Heilig Graf
- 1960: De gasthuiszusters kopen huis Spera aan de Graatakker.
- 22 maart 1985: overlijden van Benoît Versteylen, voorzitter van de Raad van Beheer van “Kempische Heerd”
- 29 maart 1985 heropening gerestaureerde H. Hartkerk
- 25 mei 1985: eerste voorstelling van de theatergroep STAP.

Willy Van Sprengel en Bert Hendrickx

Oproep

Turnhout 2012 zoekt eerste moderne vrouw van Europa

Knack-hoofdredacteur Karl van den Broeck), lanceert een oproep. *‘De eerste vrouwen in Europa die de pil hebben geslikt en dus de eerste ‘moderne’ vrouwen van Europa waren, woonden in Turnhout en omstreken. Het waren de vrouwen op wie de Turnhoutse gynaecoloog Nand Peeters in 1959, 1960 en 1961 een hormonenpreparaat uittestte dat leidde tot de ontwikkeling van Anovlar, de eerste Europese anti-conceptiepil.’*

Met het oog op een tentoonstelling in 2012 wil Karl van den Broeck “2012” vrouwen opsporen die destijds als proefkonijn hebben gediend voor dokter Peeters. *‘Zij moeten nu tussen 70 en 90 jaar oud zijn. Er is dus een waterkans dat we deze eerste ‘moderne’ vrouwen van Europa kunnen terugvinden. Zij verdienen een prominente plaats in de tentoonstelling.’* In *Knack Extra – 50 jaar de pil* reconstrueert Karl van den Broeck voor het eerst het vergeten verhaal van een stille, maar daarom niet minder grote Belg. (Bron: *Gazet van Turnhout*, 3 maart 2010)

U kan hieromtrent contact opnemen met karl.van.den.broeck@knack.be

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

Pas op voor de vloek van de kerkhofmuur

In het kader van de opstuwende kracht van de centrumsteden wil Turnhout haar Grote Markt aanpakken. Men wil erbij horen. Daar is niets mis mee. Hoe meer, hoe beter. Wil men er ook bijhoren waar het monumentenzorg betreft? Op dat vlak heeft de stad niet zo’n goede reputatie. Is de kerkhofmuur (rond Sint-Pieter op de Grote Markt), want daarover gaat het, dan een monument? Jazeker, weliswaar een *monumentum minorum*, maar wel een monument, onvervreemdbaar, onverplaatsbaar en onaantastbaar ... en verder nog meer een plaats van herinnering en een zeer belangrijk litteken. Dat moet een stad koesteren en daar moet een stad verder zijn handen afhouden.

Voor alle duidelijkheid. Er is niets mis mee om het kerkhof te gebruiken voor allerlei, ook wereldlijke doeleinden. Dat heeft men steeds gedaan in het verleden. Men speelde op het kerkhof toneel, sprak er recht, besprak er van alles, liefdesaffaires vonden er plaats, er werd kermis gehouden, de lakenkooplui zetten er hun kramen en er werden schapen geweid. Wel was het verboden er aan kansspelen te doen of er te schieten met ballen of met stenen te kaatsen...

Maar het kerkhof was toch ook en vooral een begraafplaats. De teraardebestelling begon binnen in de kerk en zette zich buiten verder voort. De kerkmuur vormde daarbij geen principiële afscheiding. Van belang was alleen de afstand tot het altaar als religieus centrum. Des te effectiever konden gebed en misoffer helpen, zeker nadat men vanaf de 12de eeuw in het vagevuur geloofde. In de 18de eeuw won de mening veld dat de ziel alleen de dood overwint. Ook bemiddelde personen werden voortaan op het kerkhof begraven, waar voorheen enkel de *geringe lijken begraven lagen*. Jozef II veranderde veel aan die situatie. Vanaf 16 juni 1784 mocht niemand nog in de kerk begraven worden. Vanaf 1 november 1784 moesten de kerkhoven in de steden buiten de agglomeraties worden gebracht. Het duurde even, maar vanaf 15 november 1815 had Turnhout een nieuwe begraafplaats in de Kwakkelstraat. Voordien was het kerkhof dus rond de kerk waar de gemeenschap van de gelovigen samenkwam rond het schrijn van de patroonheilige en waar de voornaamste doden begraven zijn met daar rond het kerkhof van de andere doden, een ideaal beeld van de gemeenschap

van de heiligen met de gelovige op aarde, de heiligen in de hemel en de zielen in het vagevuur.

Ten tijde van de contrareformatie werd er ster op aangedrongen dat de kerkhoven van een omheining zouden worden voorzien. In Turnhout dateerde de muur rond het kerkhof al zeker vanaf 1550. Om loslopende varkens en honden, een vertrouwd middeleeuws straatbeeld, van het kerkhof te weren, waren bij de poorten roosters gelegd. Met het leggen van die roosters dacht de volksmens bovendien ook de duivel met zijn bokkenpoten van de graven weg te houden. Een nieuwe omheiningsmuur werd opgetrokken in 1773-1775 en afgebroken in de periode van 1904-1909. Toen kwam de huidige afsluiting, die recent nog helemaal werd gerestaureerd. Het ijzeren smeedwerk was van het Turnhoutse bedrijf Janssens-Van Hoydonck.

De kerkhofmuur die er in 1789 stond, kreeg nog meerdere adelsbrieven mee. Men noemde ze de plaats van het *begin van de Belgische vrijheid* omdat ze een rol speelde bij de Slag van Turnhout, het begin van de Republiek der Verenigde Belgische (Nederlandse) staten, een staatkundige plaats van herinnering.

Toen er een nieuw kerkhof in de Kwakkelstraat tot stand was gekomen, sprak men schande van het voormalig kerkhof rond de kerk, dat als vuilnisbelt werd gebruikt. De stad stelde voor het kerkhof bij het marktplein in te lijven, maar dat ging niet door.

De patroonheilige van de kerk, in het geval van Turnhout Sint-Pieter, verleende aan de levenden die hem vereerden, een tijdelijke bescherming, zoals hij aan de doden, die hem hun lichaam toevertrouwden een geestelijke zekerheid gaf. De wereldlijke macht hield daarom ook effectief op bij de muren van het kerkhof. Daarbinnen had men de *immunitas ecclesiae*. Hier gold het zogenaamde asielrecht. Een Turnhouts voorbeeld: in 1435 had de Turnhoutse schout Laureys van Rode een politionele actie op het getouw gezet om met 200 gewapende helpers vijf boosdoeners te gaan belegeren op het kerkhof van Arendonk, waar zij asiel hadden gezocht. Zij belegerden hen twee dagen en twee nachten zodat de kerkdienst niet kon plaatsvinden. Op een kerkhof was echter geen gewapende actie toegelaten. De schout en zijn helpers werden daarom in de ban van de kerk geslagen door de officiaal van Luik op klacht van de pastoor.

In 1445 had Claes Spijckermans in de Sint-Pieterskerk gestolen. Toen hij ging gevangen genomen worden, vluchtte hij op het kerkhof. Hij werd omsingeld en toen hij het kerkhof verlaten had, werd hij gevangen genomen en opgehangen.

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

De overgangsriten van dood en begrafenis waren van wezenlijk belang. Ze moesten de terugkeer van de geest van de dode verhinderen. Daarom was er steevast een dodenwake. De vrees dat boze doden konden terugkeren, leefden in vele culturen. Zo ontstonden spookverhalen. Vooral personen die meeneed hadden gepleegd en grenzen niet hadden gerespecteerd, kwamen spoken. Zij spookten met een grenspaal op de rug en spraken de woorden: *poal, poal, waar laat ik mijne poal?* In ons geval zou dat kunnen worden: *muur, muur, waar staat nu mijn (kerkhof)muur?*

Het zou dus best kunnen dat wie dit leest op *zijn Sjeff Van Oekels* reageert met de woorden: *Verdomd interessant, maar gaat u verder.*

Graag met de mededeling dat het aanpassen of elimineren van een eeuwenoud kerkhof via het opheffen van de kerkhofmuur niet alleen een urbanistisch-architecturale visie zou mogen zijn, want dan hadden we onze mond gehouden. De beslissing zou mede moeten bepaald en gedragen worden door een historisch en mentale invalshoek. Misschien kan dit stukje daarbij helpen.

Harry de Kok

Redactie

(cultuur)historische activiteiten en suggesties kan u versturen naar taxandriavzw@gmail.com of contacteer Bert Hendrickx (zie gegevens op de achterkant van het jaarboek). Alvast bedankt!

Paul-Henri Spaak in Turnhout

Paul-Henri Spaak geldt als één van de belangrijkste Belgische politici van de 20ste eeuw. Geboren in Schaarbeek in 1899, studeerde hij in 1921 af als doctor in de rechten. Hij vestigde zich als advocaat en was kamerlid voor de Belgische Werkliedenpartij (1932–1940) en vervolgens voor de Belgische Socialistische partij (1945–1966). Tot 1944 was hij vele malen minister. Op 11 augustus 1949 werd hij tot minister van Staat benoemd. Van 1953 tot 1957 was hij burgemeester van Sint-Gillis. Andermaal minister van Buitenlandse Zaken (1954–1957 en 1961–1966), legde hij zich vooral toe op

de verbetering van de Belgisch-Kongolese betrekkingen en op de Oost-Westontspanning. Na de Tweede Wereldoorlog speelde Spaak tevens een belangrijke rol in de internationale politiek, onder meer als voorzitter van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (1946), van de Gemeenschappelijke Vergadering van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) (1952–1954). Van 1957 tot 1961 was hij secretaris-generaal van de NATO. Op 27 juli 1966 verliet hij de politiek.

Minder bekend is dat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog drie maanden gevangen heeft gezeten in de Turnhoutse gevangenis wegens een poging om clandestien de grens over te steken. In het voorjaar van 1916 vroeg de zeventienjarige Spaak immers toestemming aan zijn vader om het Belgische leger te gaan vervoegen, dat toen al bijna twee jaar achter de IJzer standhield tegen het Duitse leger. Daarvoor moest hij de grens met het neutrale Nederland zien over te steken, vandaar naar Engeland reizen om dan het Kanaal over te steken naar Frankrijk, waar zich de opleidingscentra van het Belgisch leger bevonden. Dit was levensgevaarlijk, want de Duitsers hadden de hele Belgisch-Nederlandse grens in de zomer van 1915 afgesloten met een elektrische hoogspanningsdraad, die streng werd bewaakt. De draad kwam in de omgeving van Turnhout tot aan de Ravelse brug over het kanaal. Vanaf deze brug liep de draad nog een eindje langs het kanaal

tot aan de gemeentegrens van Turnhout, waarna hij die gemeentegrens met eerst Ravels en dan Weelde volgde tot aan Weelde Station. Daarna volgde hij de grens met Nederland tot in Merksplas. Dit had tot gevolg dat Ravels, Poppel en Weelde voortaan waren afgesloten van de buitenwereld en voor de inwoners alle verkeer met de rest van België was verboden.

De nabijheid van de draad maakten van Turnhout en de hele Noorder-

kampen een echt centrum voor grenspassage. De vader van Spaak nam contact op met een Kempense dienst voor clandestiene passering van de grens om zijn zoon Paul-Henri over te brengen. In mei 1916 ging deze op pad, maar na verraad door een grenspasseur werd hij gearresteerd op het moment dat hij het Kempisch Kanaal wilde oversteken. Op 28 mei sloten de Duitsers hem op in de gevangenis in de Wezenstraat, waarvan de bezetters een deel hadden in beslag genomen voor hun gevangenen. Hij kreeg eenzame opsluiting in cel nummer 45. Maar al snel kon hij dankzij de hulp van een gevangenisbibliothecaris en van een Duitse bewaker boeken lezen en brieven schrijven en ontvangen.

Op 15 juni 1915 schreef hij aan zijn grootmoeder over zijn verplichte verblijf in Turnhout het volgende. *'Dit jaar heb ik vroeger dan gewoonlijk vakantie genomen en verblijf in een charmant klein stadje, waarvan ik jammer genoeg de omgeving nog niet heb kunnen ver-*

kennen. Ik logeer in het grootste hotel van de stad. Er is een spijtig aspect aan: men heeft mij kamer 45 toegewezen en vervolgens al mijn geld afgenomen. Lectuur, als die voorhanden is, is mijn favoriete tijdverdrijf. Ik heb me al vijf boeken laten bezorgen. De auteurs zijn nieuw voor mij. Raoul de Navery¹ is de auteur van een vijftigtal boeken. U denkt zonder twijfel dat dit een rivaal is van de Penson de Terrail² of van Xavier de Montépin³. Helemaal niet, het gaat hier om een katholieke auteur, met God als grote held en voorbeeld. Als deze boeken mij niet erg inspireren, dan kan ik me er toch in verdiepen. Het is de evenwichtige lectuur die ik me toewens. Ik ben in goede handen en voor mijn terugkeer kunt u een gebedenboek bestellen. Ik ga trouwens elke zondag twee keer naar de Kerk en ik aanhoor gelovig het Nederlandstalige sermoen.'

Na drie maanden opsluiting mocht Spaak eindelijk zijn Turnhoutse cel verlaten en werd hij met enkele kameraden getransporteerd naar Duitsland. Hij kwam terecht in het krijgsgevangenkamp van Sennelager (een stadsdeel van Paderborn), waar hij in november 1918 het einde van de oorlog zou meemaken. Daarna kon zijn steile opgang als politicus beginnen.

Literatuur: Michel Dumoulin. *Spaak*. Brussel, 1999.

Sam Van Clemen. *Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Turnhout, 2005.

Sam Van Clemen

¹ De Française Eugénie-Caroline Saffray, ook bekend als Raoul de Navery (1831-1885), was een schrijfster van talrijke militante katholieke romans.

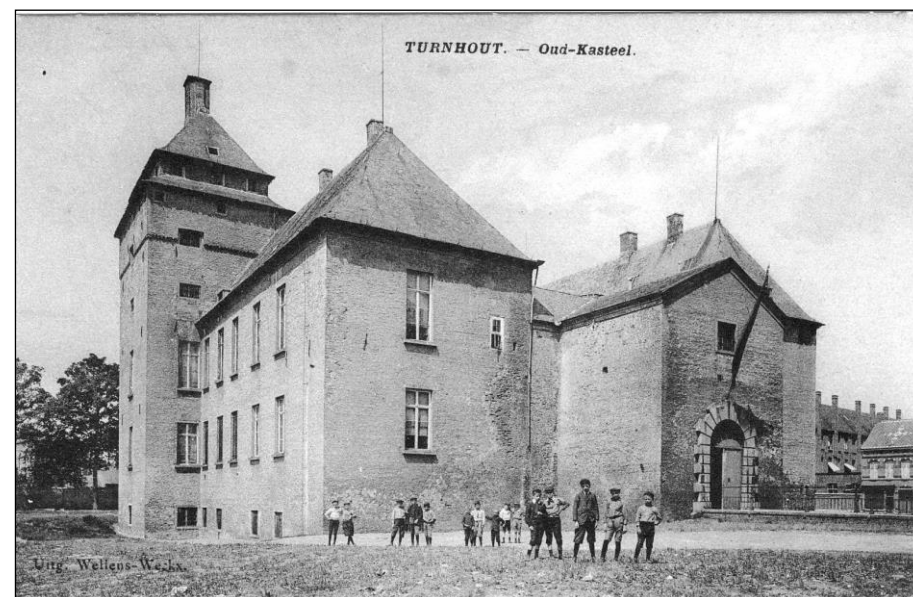
² Pierre Alexis, burggraaf de Ponson du Terrail (1829-1871) was een populaire schrijver die zich toelegde op romans in feuilletonvorm. Hij schreef 200 romans en feuilletons in 20 jaar.

³ Xavier Henri Aymon Perrin, graaf de Montépin (1823-1902) was een populaire Franse romanschrijver.

Een ophaalbrug vóór het Kasteel van Turnhout

In 1901 volgde Jules Taeymans zijn vader Pieter Jozef op als Provinciaal architect voor het arrondissement Turnhout. Op 26 november 1908 kocht de Provincie het Kasteel van Turnhout aan.

Eén van de eerste opdrachten van Jules was een grondige restauratie van het kasteel. Het zou herbestemd worden tot een gerechtshof.

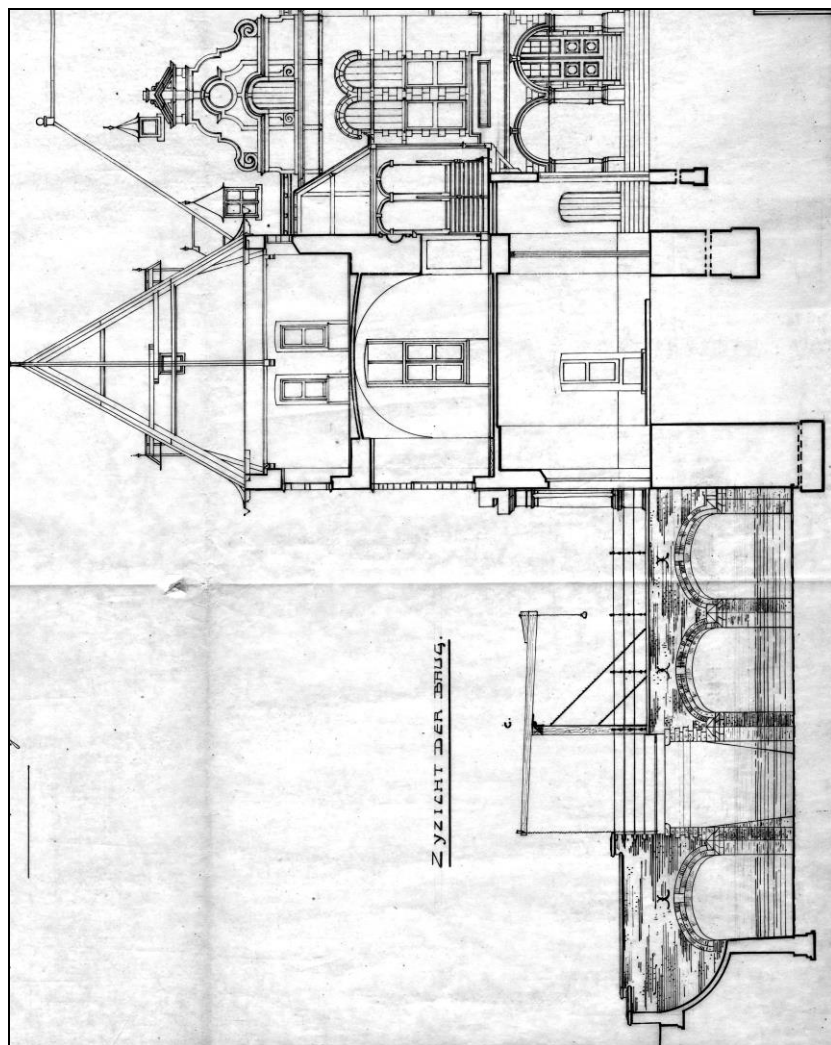
Het kasteel van Turnhout vóór de restauratie (Collectie Marcel Proost)

Tijdens opzoekingen voor de tentoonstelling “*De architecten Taeymans in Turnhout*” in september/oktober 2008 vond ik voorontwerpen van deze restauratie.

Eén van de plannen is een ontwerp voor “*het maken eener valbrug, pomp op de koer en omheining rond het Kasteel (Gerechtshof) te Turnhout*”. Het plan vermeldt : “*Nagezien door den Koninklijken Raad voor Kunstgebouwen in zijn zitting van den 14 Juni 1909. Ziet het verslag van den 17. dezer maand n° 8850.*”

Boven de brug staat de letter C. Verder staat op het plan, in een taal ander lettertype (later aangebracht ?) :

- A. DE MOTIEVEN WERDEN NIET GEMAAKT.
- B. DEZE POMP WERD NIET IN UITVOERING GESTELD.
- C. DE VALBRUG IS NIET GEMAAKT.

Het kasteel van Turnhout onmiddellijk na de restauratie (Collectie Marcel Proost)

Het is niet duidelijk of dit ontwerp niet aanvaard werd door de Koninklijke Raad voor Kunstgebouwen of door de opdrachtgever, met name het Provinciebestuur.

Het werk zou uiteindelijk voltooid worden in 1921.

Mon Römer

Voor het derde deel van "Turnhout tijdens WO I" ontbreken nog enkele essentiële archiefstukken uit het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit artikel schuift dus op.

60ste editie van de Havo-beurs

In maart 2010 liep in een grote tent op de parking aan het kruispunt van de Ringlaan met de Graatakker de 60ste editie van de handels- en voedingsbeurs, beter bekend als de Havo-beurs.¹ In 2006 ging de beurs niet door, de eerste editie vond – vermoedelijk – plaats in 1949. Bedoeling was toen om de plaatselijke handel te stimuleren tijdens de eerste naoorlogse jaren, toen de economie maar moeizaam weer op gang kwam. In het *Aankondigingsblad* van 3 december van dat jaar vonden we onder de titel 'Een geslaagde onderneming' een verslag terug van die eerste erg succesvolle uitgave die plaatsvond in zaal Rubens in de Warandestraat. Hieronder geven we dit stuk grotendeels weer, waarin het initiatief een mooie toekomst werd voorspeld. De deelnemende handelszaken waren: Huis Pierre, Huis Alpina, Huis Cleymans en Firma Neyrinck (alle gelegen aan de de Merodelei) en Huis De Kort aan het Zegeplein.

'Het is een verheugend feit bij sommige middenstanders initiatief te zien opdagen om aan de heersende crisis enigszins het hoofd te bieden. Gedurende vier volle dagen vanaf 26 tot 29 november laatstleden waren wij, en met ons duizenden belangstellende bezoekers, blij verast geworden door de grote handelstentoonstelling welke die dagen in de smaakvolle zaal 'Rubens' te Turnhout doorging. Het was een goed gedacht vanwege de inrichters er voor in te staan dat kinderen, niet van ouders vergezeld, geen toegang tot deze tentoonstelling hadden, zodoende is gans het verloop een waar succes geworden. Welke stand het meest diende geprezen, laten wij aan de bezoekers over, want het zou van onzentwege te zeer gewaagd zijn iemand de voorkeur te geven. Naar onze bescheiden mening verdienen al de vijf in-

¹ Turnhout telde daarnaast vele jaren lang nog een tweede handelsbeurs, georganiseerd door de middenstandsorganisatie NCMV. Deze vond plaats in het Sint-Victorsinstituut. In 1970 werd hiervan de draad weer opgenomen, na twaalf jaar onderbreking. Deze beurs en de HAVO-beurs worden vaak met elkaar verward. 'Midstand Turnhout houdt machtige handelsbeurs'. In: *Gazet Van Antwerpen*, 2 april 1970. Met dank aan Willy Van Sprengel.

richters een pluimke. Eerst en vooral moet toegegeven worden dat het geheel een juweel geleeke, zowel aan levendigheid als aan de rijke verscheidenheid in keuze. Het initiatief van de vijf durvers is ongetwijfeld beloond geworden, want we hebben er op gelet dat menig kooplustige bij de talrijke bezoekers was. Stippen we aan dat het een goed gedacht vanwege de tentoonstellers was een kosteloze prijskamp in te richten. Wij wensen de vijf praktische handelaars geluk met de ondernomen handelstentoonstelling en hopen dat zij het niet bij die eerste zullen laten en zelfs navolgers zullen winnen.'

Bronnen:

Aankondigingsblad, 3 december 1949

www.havo-turnhout.be

www.gazetvanturnhout.be

Sam Van Clemen

70 jaar KWB Sint-Pieter

Op 27 maart laatstleden vierde de Kristelijke Werknemersbeweging (KWB) van de parochie Sint-Pieter haar zeventigjarig bestaan, onder meer met de plechtige voorstelling van het buurtboek *De Weesgegroet*, meer dan een gewone Wijk. Hieronder reconstrueren we als

bijdrage aan de feestelijkheden de grote lijnen van de ontstaansgeschiedenis van de jubilerende vereniging.

De KWB is ondanks haar 70 jaar een nog jonge tak van het Algemeen Christelijk Werknemersverbond (ACW): enkel de Gepensioneerdenbonden dateren nog van nadien. Al tijdens de jaren '30 bestonden plannen voor de oprichting van een specifieke organisatie voor katholieke werknemers: in verschillende arrondissementen werden toen parochiale werklidenbonden opgericht. Maar door tegenstand van het ACW dat concurrentie vreesde, kwam een nationale organisatie er pas na de Duitse bezetting in mei 1940. Vakbond ACV kon zijn werking toen immers onmogelijk voorzetten om-

dat ze dan verplicht moest opgaan in een eenheidsvakverbond, de Unie van Hand- en Geestesarbeiders. De christelijke arbeidersbeweging dreigde hierdoor te verdwijnen en daarom startten de leiders hiervan met toestemming van kardinaal Van Roey vanaf het najaar van 1940 met de uitbouw van 'vrije, culturele verenigingen'. Op 9 januari 1941 viel de beslissing om in alle arrondissementen Katholieke Werkliedenbonden op te richten: het geldt als de geboortedatum van de KWB.

De hoofdtaak van de KWB werd omschreven als de 'zedelijke en godsdienstige actie in de werkliedenstand'. Actiemiddelen waren: studiekringen, inzamelingen, retraites, algemene vergaderingen, paasacties, mis-

acties, voordrachten, gewestelijke sociale scholen, bestuursbladen en familiefeesten. Daarnaast moesten de werkliedenbonden een aantal sociale diensten bewijzen 'tot het verzekeren van een vast verband tussen de leden en de organisatie'. Concreet dacht men daarbij aan inlichtingenbureaus, spaarkassen, woningzorg, tuinbouw en huisvuil, vakantiegenoegens en ongevallenvergoeding. Kortom, de doelstellingen waren 'opvoeding van de arbeider', ontspanning met de klemtoon op het familiale karakter daarvan en sociaal dienstbetoon. De KWB moest openstaan voor de arbeiders in de ruimste betekenis en bijgevolg waren 'bedienden, onderwijzers en volksgezinde intellectuelen zeer welkom', maar het bestuur en de leiding moesten in handen blijven van de arbeiders. De proost was de geestelijke raadgever en verantwoordelijk voor de godsdienstige en zedelijke actie. De sociale diensten stonden onder leiding van de plaatselijke en arrondissementssecretarissen.

De plaatselijke afdelingen waren parochiaal opgevat en de leden slopen individueel aan. Elke afdeling werd ingedeeld in wijken, bestaande uit een beperkt aantal straten, onder de verantwoordelijkheid van een wijkmeester. Hij was een erg belangrijke schakel in de werking van de KWB. Hij moest de lidgelden aan huis ontvangen, de leden informeren over de activiteiten van de afdeling en hen uitnodigen voor de algemene vergaderingen. Zijn belangrijkste opdracht was het beïnvloeden van de leden door zijn persoonlijkheid, zijn goede raad en zijn prakti-

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

sche hulp. Van de wijkmeester werd verwacht dat hij een 'echte en authentieke arbeider' was, praktiserend, katholiek, joviaal, sociaal en temperamentvol. Het moest iemand zijn die

door zijn voorbeeld de arbeiders de weg zou aantonen naar de christelijke waarden, hen moest behoeden voor geloofsafval en de invloed van andere ideologieën. In een interne nota van 1942 stond dan ook te lezen: 'Onze hele beweging steunt op de wijkmeesters. Door hem gaat de beweging op haar man, door hem veroverd ze, geeft ze voorbeeld, draagt zij nieuwe gedachten en levensidealen uit, straalt zij uit in de massa'.

De KWB groeide snel: in 1943 waren er al 501 afdelingen, KWB Sint-Pieter was er één van. Turnhoutenaar Jos Verheyen (1918-2009) stond mee aan de wieg van de KWB Sint-Pieter, toen hij voor 1940 al een plaatselijke werkliedenbond mee op poten zette. Na de bezetting van de stad was hij aanwezig op een eerste wijkmeestersvergadering in september 1940. Er werd beslist de werking van het ACW plaatselijk verder te zetten: KWB Sint Pieter was geboren. Tijdens de oorlogsjaren verliep de werking erg moeilijk. In de nacht van 15 op 16 februari 1944 werden bijna alle Turnhoutse wijkmeesters na verklikking opgepakt en gedeporteerd. Van deze groep zou enkel Jos Verheyen terugkeren. Deze zware klap maakte echter geen einde aan het succesverhaal. In april 1945 werd de KWB officieel erkend als een zelfstandige vormingsorganisatie binnen het ACW, verantwoordelijk voor de sociaal-culturele actie onder de volwassen arbeiders. Het is een taak die de organisatie intussen al 70 jaar vervult.

Geraadpleegde literatuur:

- Toespraak door Francis Deckx bij de viering van 70 jaar KWB Sint Pieter
- Walter Nauwelaerts, 'De Kristelijke Werknemersbeweging'. In: Emmanuel Gerard (red.). *De christelijke arbeidersbeweging in België 1891-1991. Deel 2.* Leuven, 1991, p. 484-525.
- Harry de Kok en Sam Van Clemen. *Turnhout tijdens de Tweede Wereldoorlog.* Turnhout, 2003.

Sam Van Clemen

Handley Page Hampden neergestort in Zevendonk

De middelzware, tweemotorige Handley Page Hampden-bommenwerper met staartnummer AE244 behoorde toe aan het 408st Royal Canadian Air Force (Goose) smaldeel van de Nr. 5 Group RAF. Het smaldeel had als moto "For Freedom". De badge van het smaldeel was een vliegende Canadese gans, waarvan gekend is dat ze lange afstanden kan afleggen. Bovenvermeld toestel vloog in dit smaldeel met de code EQ-P. De bemanning bestond uit een piloot, een navigator die tevens bombardeer was en twee schutters.

Handley Page Hampden (214 Sqn)

Op 31 juli 1942 startte de EQ-P om 23.23 uur van Balderton in Nottinghamshire (VK) voor een bombardement met 630 bommenwerpers op Düsseldorf. Het toestel werd op 1 augustus even na 3 uur 's nachts onderschept door een nachtjager BF110 G9+?N van het 5de Staffel (smaldeel) van de II Gruppe van het NJG1. Nachtjagdgeschwader 1 is de eerste Nachtjachtwing en heeft als embleem de witte aanvallende valk op rode bliksem.

Deze nachtjager had als piloot Feldwebel (Sergeant Majoor) Fritz Schellwat die samen met zijn "bordfunker" Uffz. (radiotelegrafist Sergeant) Wilmann ingezet werden in de sector rond Turnhout.

De aangeschoten bommenwerper EQ-P stortte om 3.35 uur neer aan de Melle in de buurt van Zevendonk. Drie van de vier bemanningsleden lieten hierbij het leven.

1. De 24 jarige Australier *Sgt. RAAF Herbert C.A. Warr*, stamnummer 402582, uit Lakemba, New-South Wales, Australië, radiotelegrafist - schutter,
2. De 22 jarige Canadese *Fl. Sgt. RCAF Clarence F. Lloyd*, stamnummer R/62683 uit Grandby, Quebec, Canada, eveneens radiotelegrafist - schutter,
3. De 29 jarige Engelse *Sgt. RAF*, radiotelegrafist uit het Volunteer Reserve, *Harold Price*, stamnummer 1052836 uit Mold, Flintshire UK. Deze vervulde de functie van navigator/bombardeer.

De drie gevallen bemanningsleden werden op het kerkhof van Zevendonk begraven.

Het vierde bemanningslid, de Canadese piloot *Sgt. RCAF Orval Milford Nelson* werd gevangen genomen en als krijgsgevangene Nr. 25163 opgesloten in het Stalag

(Stammlager = Krijgsgevangenkamp) 8B/344. Dit kamp was gelegen in Cieszyn (Teschen), 3 km van Lambinovice in Polen. Er werden tot 400.000 gevangenen in dit kamp opgesloten. Op 17 maart 1945 werd het kamp door het Russische Rode Leger bevrijd. *Sgt. Orval Nelson* overleefde de oorlog.

Bij deze aanval op Düsseldorf in de nacht van 31 juli 1942 gingen er naast de Hampden EQ-P nog 28 andere Britse bommenwerpers verloren.

Het Handley Page Hampden toestel, ontwikkeld tussen 1932 en 1936, werd in 1942 beschouwd als verouderd. De bemanning gaf dit type toestel de bijnaam "Flying Panhandle" (Vliegende pansteel).

Het 408st RCAF smaldeel was de eenheid die de laatste operationele opdracht met vier Hampden-toestellen uitvoerde in de nacht van 14 september 1942 op Wilhelmshaven. Hoewel er geen Hampdens verloren gingen bij deze opdracht werd dit type vliegtuig na deze opdracht uit gebruik genomen voor operaties.

Fw. Fritz Schellwat staat in de “Deutsche Luftwaffe” vermeld bij de azen die 19 toestellen heeft afgeschoten (erkende overwinningen). Na zijn overwinning op de Hampden boven Zevendonk werd *Fritz Schellwat* bevorderd tot Oberfeldwebel (1 Sergeant Major). Op 17 Oktober 1943 wordt hem het “Goldenes Deutsche Kreuz” toegekend voor verdienste. Na 24 februari 1944 waarbij een overwinning op een viermotorige bombardements toestel aan hem wordt toegekend komt *OFw Fritz Schellwat* niet meer voor in de “Reich & Westernfront” reporten.

Zijn eenheid vloog toen vanuit Sint-Truiden met het tweemotorige toestel van het type Messerschmitt BF 110 in het systeem “Zahme Sau” (Tamme zeug) waarin de nachtjager d.m.v. radarstations op de grond naar een sector in een vooraf bepaald gebied gestuurd werd. In deze sector opereerde hij dan als enige

jager om met behulp van grondschijnwerpers of van de uitlaatvlammen van de motoren doel te lokaliseren en te treffen met de boordwapens. Later, bij de invoering van luchtradar in de nachtjagers (1943) werd een derde bemanningslid toegevoegd, de radarbediener. Het was dan de bedoeling om eigenmachtig de bommenwerper met eigen “Lichtenstein FuG” (Funkgerät = zender) radar te zoeken om hem neer te schieten. Dit systeem werd “Wilde Sau” (Wilde zeug) genoemd.

Het officiële rapport van RAF Bomber Command voor deze nachtelijke zending op Düsseldorf van 31 juli 1942 luidt, vrij vertaald, als volgt:

630 vliegtuigen – 308 Wellingtons, 113 Lancasters, 70 Halifaxes, 61 Stirlings, 54 Hampdens, 24 Whitleys. Dit was opnieuw een aanval waarbij Bomber Command eenheden die nog in opleiding waren, inzette. Nochtans was het niet de bedoeling om een aanvalsvloot van 1.000 vliegtuigen te vormen [Opm. van JVT: Zoals met de aanval op Keulen op 30 mei 1942]. Het was de eerste gelegenheid waarbij meer dan 100 Lancasters (zware bommenwerpers) deelnamen in één aanval. Van 484 vliegtuigen verklaarden de bemanning dat hun aanval volledig gelukt was. Nochtans toonden hun foto's dat een gedeelte van de bommen in open veld gevallen was. Meer dan 900 ton bommen waren afgeworpen.

435 gebouwen in Düsseldorf en in Neuss, een voorstad over de Rijn, werden vernietigd en meer dan 15.000 werden beschadigd (12.192 slechts licht). 954 brandhaarden werden gevormd waarvan er 67 als groot werden geclassificeerd. 279 personen werden gedood – 245 in Düsseldorf en 34 in Neuss: 1.108 personen werden gewond en 12.053 werden dakloos. [“The British Official History”, p. 487, geeft 379 doden maar we geloven dat dit foutief is.]

De verliezen bij de bombardementseenheden waren weer groot. 29 vliegtuigen – 16 Wellingtons, 5 Hampdens, 4 Halifaxes, 2 Lancasters, 2 Whitleys - gingen verloren; dit was 4,6 percent van de uitgestuurde vliegtuigen. 92 (OTU – Operational Training Unit) Groep verloor 11 van de 105 vliegtuigen die aan deze aanval deelnamen, een verlies van 10,5 per cent.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog verloor het 408st RCAF (Goose) smaldeel bij 4.610 “sorties” (opdrachtvluchten), waarbij 11.340 ton bommen werden afgeworpen, 170 van zijn vliegtuigen. 933 bemanningsleden werden bij deze opdrachten gedood, vermist of werden krijgsgevangen genomen. Op 5 september 1945 werd het smaldeel officieel ontbonden. Het werd later terug opgericht. Nu verzorgt het opdrachten met Helikopter CH 136 Griffon.

Jozef Van Troy, Cdt. v/h Vlw. Ing. b.d.

Opmerking: een onderdeelje van het wrak, van de bovenvermelde *Hampden* bevindt zich in het depot van het Taxandriamuseum.

Het werd gevonden door Jaak Broos die als stadswerkman moest helpen bij de opruiming van het wrak. Hij schonk dit stuk op 23 april 1965.

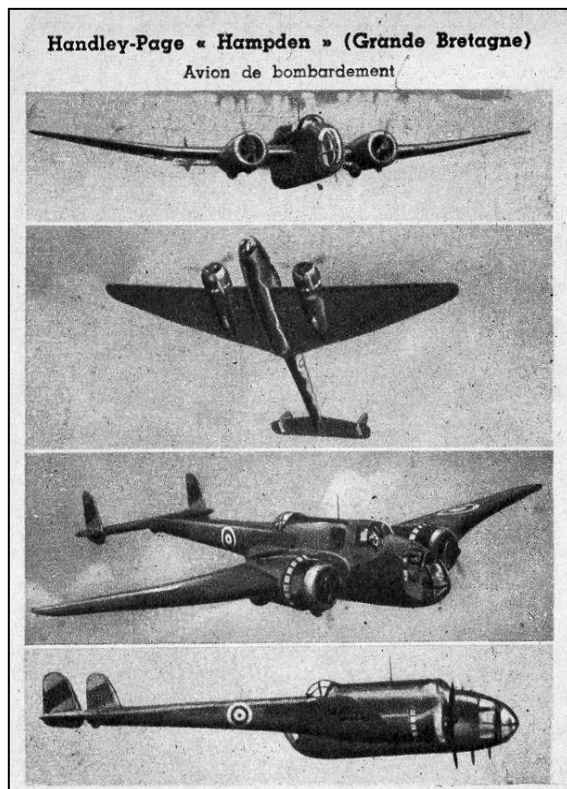
Met dank aan Luc Wijnants en René Mortiers voor deze info

Toevoeging door Jacques Boone:

Tijdens de herdenking van de gesneuvelden bij het monument van Lt. Thomas William Salmon's monument aan de Koningin Elisabethlei op 24 september 2009, werden de namen van de drie bovenvermelde *airmen* voorgelezen.

Links: *Handley Page Hampden* in: *Avions militaires allemands, italiens, anglo-américains et soviétiques. Description, identification, armement, etc. Situation en été 1943*

Erfgoed in de media en op het internet

- “Sinds 1973 zoekt een groep van historici in het uiterste geheim naar de waarheid achter de Kempense kabouterverhalen. Ze speuren naar harde bewijzen om de eeuwenoude legendes te staven.

Het onderzoek leidde vrij snel naar sporen van een volk van kleine mensen, dat geleid werd door een koningin. Ze luisterde naar de naam *Milandrea*.”

Dit mysterieuze citaat en nog heel wat andere informatie vonden we terug op <http://www.hetgeheimvandekekempen.be>

De raadselachtige website en de bijhorende Facebookpagina blijken sinds september 2009 al heel wat fans te hebben.

De dienst Toerisme van de Provincie Antwerpen en Walter van den Broeck weten er blijkbaar meer over... Is uw interesse al geprikkeld?

- www.turnhout.be/turnhoutgraaft is een boeiende website voor al diegenen die geïnteresseerd zijn in de archeologische opgravingen op de Grote Markt. Elke week krijgt u een update van wat er gebeurt, gevonden is, ...
- <http://www.turnhout.be/index.php?site=1&pageid=1603> bevat het volledig uitgewerkt, definitief plan van de heraanleg van de Turnhoutse Grote Markt ... zonder kerkhofmuur.
- Het **Geheugen van Nederland** is een programma voor de digitalisering van het Nederlands cultureel erfgoed. Het programma wil de (verborgen) collecties van archieven, musea en bibliotheken digitaliseren en beschikbaar stellen op het internet. Al het digitale materiaal -afbeeldingen, maar ook geluid, bewegend beeld en tekst- is te bekijken en te beluisteren via: www.geheugenvannederland.nl. De website bevat meer dan 434.000 hoogwaardige afbeeldingen uit 82 collecties van 76 instellingen die ook heel interessant zijn voor de Zuidelijke Nederlanden, bijvoorbeeld de 16de-eeuwse grafiek.

- <http://erfgoedbank.gemeentemol.be> is een initiatief van de gemeente Mol en de vzw Kamer voor Heemkunde. Ze ontsluit een deel van de collecties die bewaard worden in het gemeentearchief Mol. Momenteel kan u in deze erfgoedbank de fotocollectie van het archief en de vzw Kamer voor Heemkunde raadplegen. Andere collectieonderdelen, zoals de prentkaarten en de affiches, worden later bijgevoegd.
- Archeologen maken graag gebruik van de nieuwe mogelijkheden die ontstaan door programma's als Google Earth. Zo worden de satellietbeelden van Google Earth tegenwoordig al eens gebruikt als archeologische prospectietechniek. Maar u kan natuurlijk ook eens gewoon uw eigen archeologisch onderzoek of een opgraving in je buurt bekijken vanuit de lucht. ArcheoNet vroeg zich af welke opgravingen er in onze regio zo allemaal zichtbaar zijn op Google Earth. Neem eens een kijkje op www.archeonet.be/?p=10144. Hier kan u ook eerdere vondsten aanklikken. Misschien een inspiratiebron voor een eigen onderzoek?

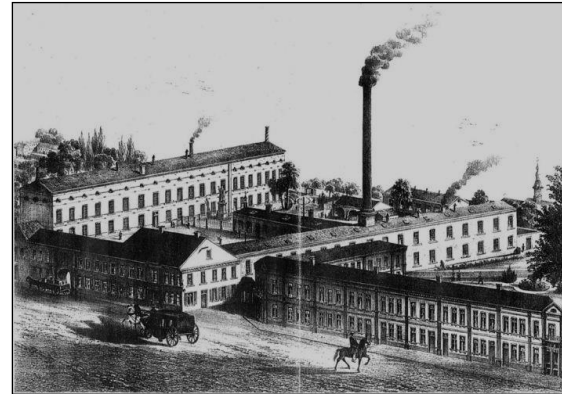
Zulke foto's kunnen een aanleiding zijn tot verder onderzoek. Op <http://www.amaliavansolms.org> leest u het relaas van een zeer recent archeologisch onderzoek naar een motteburcht in Zondereigen, de Vossenbergh. Bestuurslid Jacques Boone heeft een aandeel gehad in het vooronderzoek.

- Sinds 1 januari 2010 kent de voormalige Gentse 'vakgroep Archeologie en Oude Geschiedenis van Europa' een nieuwe interne structuur. De onderzoekseenheid Oude Geschiedenis verhuisde naar de 'vakgroep Geschiedenis', terwijl de onderzoekseenheid Oude Nabije Oosten nu officieel deel uitmaakt van de 'vakgroep Archeologie'. Hun website werd vernieuwd. Op www.archaeology.ugent.be vindt u alle info omtrent het onderzoek en de activiteiten van de vakgroep.

Samenstelling: B. Hendrickx

Terzijde

Addendum Jacobsschool

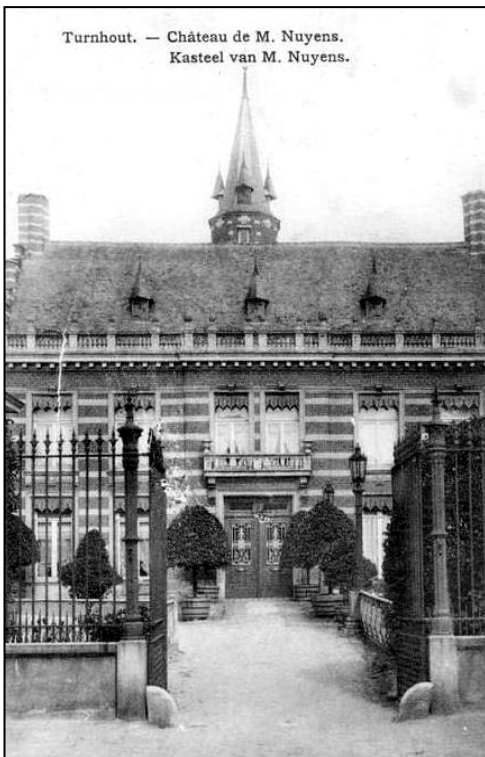
Alerte leden Mia Croenen en Mon Römer merkten op dat in de vorige nieuwsbrief in het artikel van eeuweling Tuur Wijgers de foutieve benaming *sint-Jacobsschool* voorkwam.

Omstreeks 1879 werd op de hoek van de St.-Antoniusstraat en de Leopoldstraat (waar nu de Standaard-boekhandel gevestigd is) een katholieke jongensschool opgericht. Hoofdonderwijzer werd A.F. Jacobs, die zijn ambt in de stedelijke school neerlegde. In de volksmond werd de school al vlug "De Jacobse school". Omwille van plaatsgebrek verhuisde de school in 1894 naar de Warandestraat waar men in de vroegere fabriek van Glénisson kon beschikken over 12 klassen en een speelplaats. (cf. "Turnhout, groei van een stad" blz. 504-405)

Deze vroegere fabriek werd recent omgebouwd tot appartementen en lofts naast het steegje dat op voorstel van Harry de Kok "Gasthuismuurke" werd genoemd. Een tiental jaren geleden moest een naam gezocht worden voor het nieuwe plein achter het stadhuis dat nu aangelegd wordt. Er werd toen door Mon Römer *Jacobsmarkt* voorgesteld. Een verwijzing enerzijds naar de Jacobse school en anderzijds naar de markt die er ooit was.

Addendum 75 jaar parochie Goddelijk Kind Jezus

Paul Dierckx van 't Toreke in Klein Engeland meldde een kleine aardigheid i.v.m. de klok genaamd "Jan is mijn naam" van de kerk van het Goddelijk Kind Jezus.

Hij schreef: “Die Jan is Jan Dierckx, zoon van de goed bekende *Pitje* Dierckx [Petrus J.M.A.], burgemeester van Turnhout en ook broer van onze grootvader Léon Dierckx. Hij was door zijn vrouw Henriette Nuyens de laatste inwoner en privé-eigenaar van het “Huis metten Thoren” [huidig Taxandriamuseum]. Ze hadden geen kinderen en het is zo dat het huis zo lang heeft leeg gestaan, voor dat de stad het overnam.

Er is ook een ander familielid, baron Georges de Vicq de Cumplich, een grootoom die de eerste voorzitter van de kerkfabriek van deze parochie was. Hij zal het niet lang blijven, want hij sterft al in 1947 (hij was voorzitter tot 1945).

Boekenverkoop in het stadsarchief

De aangekondigde boekenverkoop in het stadsarchief is, zoals uzelf al wel hebt gemerkt, uitgesteld. Waarschijnlijk zal de stockverkoop plaatsvinden in de loop van mei of juni.

De exacte datum, uur en plaats zullen één van de volgende weken bekend gemaakt worden op www.tram41.be. De leden die hun e-mailadres aan ons hebben doorgegeven, krijgen een persoonlijke aankondiging.

Als u nog extra informatie wenst, kan u contact opnemen met de stadsarchivaris: bart.sas@turnhout.be.

Enkele nieuwtjes van TRAM41

Eerste hulp bij archiefonderzoek

Onderzoek doen in het Stadsarchief wordt een stuk makkelijker door twee nieuwe informatieve fiches: “Archievenoverzicht” (6 p.) en “Stamboomonderzoek” (4 p.).

Ze staan gratis ter beschikking in de leeszaal.

“Archievenoverzicht” bevat beknopt de gegevens van alle archieven en reeksen die kunnen worden aangevraagd in de leeszaal. Nieuwe archieftitels zullen worden toegevoegd van zodra ze zijn geordend en geïnventariseerd.

De tweede fiche bevat informatie over de bronnen en publicaties die je kan raadplegen bij je stamboomonderzoek.

Al deze gegevens vind je op de recente vernieuwde webpagina's van het Stadsarchief (www.tram41.be > Stadsarchief).

Voor vragen over de inhoud van de fiches kan je steeds terecht bij de archivaris (bart.sas@turnhout.be) en de archiefmedewerkers.

Nieuwe openingsuren voor het Stadsarchief

Vanaf 29 maart hanteert het Stadsarchief nieuwe openingsuren voor de leeszaal.

Op maandag zal het archief voortaan gesloten zijn voor het publiek. Achter de schermen wordt dan hard gewerkt aan het verder inventariseren, zuurvrij verpakken en digitaliseren van het historisch archief. Het Stadsarchief blijft op die dag wel telefonisch bereikbaar, en bezoekers kunnen per e-mail archiefstukken of boeken (max. 5) laten klaarleggen tegen één van de daaropvolgende dagen.

Op dinsdag, woensdag, donderdag en vrijdag is de leeszaal voortaan een half uur langer open. De sluitingstijd op de middag wordt immers beperkt tot een half uur.

Stadsarchief – TRAM 41 Stadhuis / Erfgoedhuis
Grote Markt 1 2300 Turnhout
014 44 33 98 archief@turnhout.be

Nieuwe openingsuren: dinsdag – vrijdag: 9 uur – 12.30 en 13 – 16.30 uur

Tentoonstellingen- en activiteitenkalender TRAM41

Taxandriamuseum

De eerste onder zijn gelijken Kempense primussen en Latijnse scholen

Latijnse scholen werden in de middeleeuwen opgericht om jongeren voor te bereiden op universitaire studies of op een loopbaan bij de Kerk. Deze scholen rezen in de Kempen als paddenstoelen uit de grond en trokken leerlingen aan uit de verre omtrek. Meerdere oud-leerlingen werden later primus aan de universiteit en speelden een belangrijke rol op politiek, kerkelijk of wetenschappelijk vlak.

De tentoonstelling schetst het belang van de Kempense Latijnse scholen aan de hand van kaarten, drukwerk, prijsboeken en notities. Tot 2 mei 2010

Nationaal Museum van de Speelkaart

Nain Jaune of gele dwerg is een oud bordspel dat met kaarten gespeeld wordt. De expositie toont verschillende spellen, afkomstig uit een privé-collectie. Zelfs Mozart blijkt fan te zijn geweest van dit gezelschapsspel! 21 mei tot 19 september 2010

Dag van de verzamelaar

Jaarlijks evenement voor speelkaartenliefhebbers, met ruilbeurs en lezing door Geus Van Diggele over bijzondere speelkaarten als uitnodigingen voor dansfeesten.

Zaterdag 5 juni 2010 van 10 tot 15 uur

Begijnhofmuseum

Het ziekentriduüm op het Turnhoutse Begijnhof

In 1979 vond het laatste ziekentriduüm plaats op het Begijnhof van Turnhout. Gedurende drie dagen werden zieken in de Heilig-Kruiskerk samengebracht om de mis en het lof bij te wonen en de communie te ontvangen. Een overzicht van deze traditie...

5 Juni tot 3 oktober 2010

Stadhuis/ Erfgoedhuis

Het gat in de Markt

In 2010 ondergaat de Turnhoutse Markt een ware metamorfose. Tijdens de werken op deze historische site worden archeologische opgravingen gedaan. De resultaten worden ontsloten in een educatieve expositie in de gang van het Stadhuis/ Erfgoedhuis. Tot 19 juli Dinsdag 6 en donderdag 8 juli: rondleiding en workshop archeologie voor kinderen van 8 tot 12 jaar.

Gidsen van dienst: de jongerengidsen van TRAM 41!

Telkens vanaf 14 uur

Zoektochten voor kinderen

Tijdens de maanden juli en augustus kunnen jonge speurneuzen op zoektocht door de musea van TRAM 41. Spelenderwijs ontdekken ze de wereld van grote machines, kleine speelkaarten, oude ambachten en gewoontes, of het begijnenleven van weleer. Aan het einde van de vakantie krijgen 15 gelukkigen per museum een prijs thuisgestuurd.

Kinderen van 6-12 jaar

Taxandriamuseum, Nationaal Museum van de Speelkaart, Begijnhofmuseum

Zomer in het museum

Elke museumlocatie reserveert tijdens de maanden juli en augustus één vaste dag per week om de bezoekers feestelijk in de watten te leggen.

dinsdag: Taxandriamuseum: rondleiding doorheen de Kempense geschiedenis met kinderworkshops

woensdag: Begijnhofmuseum: wandeling op het Begijnhof met bezoek aan de kerk, de kapel en het museum + zoektocht voor de jonge bezoekers

donderdag: Museum van de Speelkaart: rondleiding, demonstraties op oude drukpersen en een kinderzoektocht door het museum
Telkens vanaf 14 uur.

Zowel de toegang als de rondleidingen zijn gratis.

Meer info: www.tram41.be

Turnhoutse eeuwelingen (deel 8):

Elisabeth Druyts (1892-1992)

Elisabeth Josepha Maria Druyts werd geboren in Turnhout op 7 januari 1892. Ze was de dochter van houtzager Josephus Druyts en huisvrouw Maria Ludovica Van Bourgoniën. Bij de aangifte van haar geboorte waren werkman Guilielmus Meure en wever Carolus Van den Heuvel de getuigen.

Elisabeth was gehuwd met Louis Hens die in Turnhout geboren werd op 19 november 1883. Hij overleed te Borgerhout op 16 augustus 1974. Elisabeth overleed in het rust- en verzorgingstehuis "De Tol" in Deurne op 17 augustus 1992.

Theresia Dirkx (1893-2000)

Theresia of Treske Dirkx werd in Turnhout geboren op 25 april 1893. Ze was de dochter van Leonardus Dirkx en Joanna Cornelia Bax. Haar vader was molenaar en haar moeder huisvrouw. Bij de aangifte van haar geboorte waren koetsier August Dillen en werkman Franciscus Emsens de getuigen. Haar jeugd bracht ze door in de Paterstraat. Een uitstap naar de de Merodelei was zowat de verste die haar werd toegestaan. Verderop was het immers al te gevaarlijk. Tijdens de Eerste Wereldoorlog leerde ze Frans Luyts kennen met wie ze zou huwen. Samen kregen ze negen kinderen waarvan

de twee oudste zonen vroeg stierven. In de Korte Begijnenstraat hadden ze de kachelwinkel Luyts-Dirkx. Achter de winkel was de smidse waar ooit 18 man werkte. Toen haar man in 1947 overleed, zette ze de zaak verder tot ze in 1955 Haar winkel sloot. Treske maakte o.a. de staking mee van de Turnhoutse metaalsector. Ze herinnerde zich ook nog dat het H. Hart een houten kerkje op de Loechtenberg was. Later woonde ze bij haar dochter Suzanne in de Oude Vaartstraat tot aan haar overlijden. Theresia Dirkx overleed in Turnhout op 19 februari 2000.

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2010

Wiske Wouters (1893-1998)

Wiske Wouters werd op 31 augustus 1893 geboren in Lille in het *Kleuntje*, een klompen makerij met herberg op de grens tussen Gierle en Lille. Haar vader hield zich vooral bezig in zijn klompenmakerij, terwijl "Moeke Lille" zorgde voor haar kroost van tien kinderen, waarvan Wiske de voorlaatste in de rij was. Wiske hielp in het huishouden en het café. Eén van de regelmatige klanten van de staminee was Jos Wouters van "Janneke van de Broom".

Hij kwam niet alleen voor de jeneverkes, maar ook voor Wiske. Met zijn fiets reed hij regelmatig naar Lille. Onderweg werd hij vaak in elkaar geslagen door zijn Lilse "concurrenten". Maar Wiske zag Jos

graag en dus trouwden ze. Het gezin Wouters-Wouters kreeg vijf kinderen: Margueritte, Leon, Germaine, Mia en Gaston. Leon overleed na twee jaar. Ze woonden een tijdje in Turnhout waar Jos werk had bij een Brusselse familie op het landgoed Flipkensvijver. Later verhuisden ze naar Vosselaar.

Terwijl Jos werkte in de brouwerij "De Lelie", beter gekend als "den Dresseleer", hield Wiske café "Aan de ouden bareel" in Vosselaar open. Toen dit café verkocht werd, opende ze er café "Den Nieuwen Buiten" in de Kerkstraat. Na de dood van haar man bleef ze nog zes jaar alleen thuis, bijgestaan door Margueritte die enkele huizen verder woonde. Nadien trok ze bij haar dochter in. Toen Margueritte met haar gezin naar Turnhout verhuisde, ging Wiske mee. In 1986 belandde ze in het ziekenhuis en kwam dan in het Sint-Petrusrusthuis terecht. Vanaf 1993 werd ze er elk jaar in intieme kring als eeuweling gevierd. Wiske overleed in het Sint-Petrusrusthuis in Turnhout op 29 december 1998.

Tekst en foto's: Willy Van Sprengel